

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *P. J. Одавићу*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Канстан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Жа сијелу

— СВЕТ. ЂОРОВИЋ —

У кући Илије Перовића сијело. У прочељу невелике, мемљиве собе, приземљаше, испод нешто испуцаног, кривудастиг зида, који као да се непрестано знојио, поредани су изблиједели, старински јастуци, а поред њих зајели мушкарци: стари Илија, син му Раде, стари кум Станоје и синови му Лазар и Алекса. Стари управо нијесу сједили, него су лешкарили један према другоме, наслонивши се лактовима на јастуке. Куњајући и зијевајући они су пушили, испијали кахву из овећег бакреног ибрика и разговарали се о старим, *сретним* земанима. Млађи су се шћућурили и гријали око распаљене мангале, шалећи се полугласно и испијајући вино из шареног, земљаног бардака, који су држали за леђима. У дну собе сједиле су жене: Радина, Станојева и Лазарева и тихо се сашантавале, страшљиво погледајући у старије и као бојећи се да их они не чују. Узгред су се залагале комадићима локума, слатке пите и сваљутцима мирисљиве, вруће халве, коју су прстима једе. У читавој соби, као у кошници каквој, чуло се само као неко зујање, мукло и пригушено, осјећао се мемљиви задах који је заударо од зидова и непријатан мирис рђава духана, што се у диму са старачких цитара ширио и разлијевао по соби.

А напољу све као да је живило другим, веселијим животом. Отуда су се чули весели усклици и подвизи некакве момчадије и, изнад свега, разлијегала се гласна пјесма, пјевана дебелим женским гласом, те се преливала кроз поћ изнад све махале:

Цуцуну на коњу
Вуци т' мајку закољу!
Немој, вуче, забога,
Мати ми је драга,
Сису ми је дала,
Колач ми је запрѣчала,
Други ми је обећала
Да ће ми га дати
Кад одемо спати...

— Хихихи, — пред свршетак пјесме пригушено се засмија млада, живахна Радовица и нагло залени уста рукама, као да је нешто ружно учинила. — У Маре Глишнице расту рогови, — настави тише, уносећи се у лице Лазаревице. — Два јој чира избила на челу.

— Ух, како ће то она подшмигуша поднијети! — дочека Лазаревица брзо, а очи јој накосно сијевнуше. — Сад мора, шћела не шћела, сједити на дому, а научена је да сваки дан обиђе по десет кућа.

— Ја сам данас била у ње, — опет прихвати Радовица. Отинила сам само да ме не оговара... Па је жу-

тита к'о гром и све плаче од муке... Гледа се у огледалу и плаче. Кажем ти: прави јој рогови на глави, хихихи!

Опет настаде путна минута. Чуло се само цврчање и праскање кандиоцета пред некаквом старом иконом и пуцкарање ситнога шећера, просутога по мангали, који испуни собу оштрим мирисом. А пјесма с пола још јаче:

Бјез' Османе Росмане,
Ето бабе на кокоту
Носи шипку на рамену,
Бе те стигне, да те жигне,
Бе станеш, да ланеш,
Бе починеш, да погинеш...

— Ама који оно ђаво пјева? — мргодно, готово љутито, запита Алекса, прихватајући за бардак. — Како је грло не заболи?

— Оно пјева Петрија удовица, — одговори Раде подсмјехнувши се. — Сваку боговетну вече 'вако пјева и прокона ми главу са пјесмама.

— Весела жена!

— Видим и ја да је весела, — окоси се Раде, — ама њезино весеље мене попече... Наљути ме, брате. Чим сједнемо за вечеру, отпочне пјевати, па по два дебела сахата не престаје... Можебит' да и пије, па ушпићу пјева, јер ја не знам рашта би друго толико галамила.... По читав дан скита се по туђијем кућама, послужива свакога и зарађује нешто, а у вече пјева.

Лазар зијевну и поче се протезати.

— Биће, ефендум, да добро зарађује, — рече.

— То и ја мислим, — отегну Раде, па и он зијевну према Лазару. — Ама ако заради, опет и потроши. У ње је четворо ђеце, све једно другом до уха, па треба да се брине за њих... А она се не брине... Она само пјева.

— Весела богме!

— Благо њој!

И Лазар и Алекса изговорише ово у исти мах и опет ушутеше. Некако и нехотице оте им се поглед на старце, који су лежали један према другоме и снажно хркали. Станоју испао цигар из руке и горн на њилиму, а глава му пала међу јастуке, па му се фес накривио и покљонио га по очима; Илија се узвалио наузначке, опустио руке на њилим, а прси му се надимају као мјехови и раздрљена кошуља таласа се на њима.

— Слатко ти ли спавају! — викну Лазар гласно.

— Спавају богме, — викну и Раде.

Илија се прену, отвори очи и као зачуђено погледа око себе.

— Ко спава? — занита.

— Спавате обојица, — засмија се Раде. — На сијелу, па спавате.

Илија састави кошуљу на прсима и заломи претима.

— Не спавам ја, — поче се бранити жешће. — Ја сам све чуо, што сте ви говорили.

— Шта смо говорили?

Старац се мало збуни и хтједе нешто одговорити, али, бојећи се да га не ухвате у лажи, брзо се предо-

мисли. Да све забашури окрену се пенцеру, и као поче слушати Петријину пјесму која није престајала:

Ја се најмих у дајице,
У дајице, у амице,
Рекоше ме оженити,
Рекоше ми, слагаше ми...

— А и ко ће заснат' кад Петрија пјева! — надовеза стари. — Ето што је једна сретна и задовољна жена! Толики други кукају, а она вазда пјева!

Алекса се осмјехну.

— Е, душе ми, сад би се мијењ'о са том Петријом, — рече. — Дао бих јој све своје, само да ми даде свој рахатлук!

— Ја бих је волио и виђети, — рече Лазар лијено. — Плаћам грош и пјем у тијатор да гледам мајмуна, а камо ли да цаба не видимо ово крупње чудо... Стоји ли далеко?

— Ево је одмах код наше авлије, — дочека Раде. — Пенцер јој гледа у нашу авлију.

— Хајдемо њој!

Стари Илија протр очи и намргоди се.

— Студено је напољу, — осијече оштрије. — Љевше вам је да овђен сједите.

— Јок, јок, јок, — заинтачи Лазар вртећи главом.

— Сад ми је баш дош'о мерак, да је видим.

За Лазаром дигосе се и Раде и Алекса.

— У Петрије ћемо на сијело, да нас развесели! — заграјаше.

И, не обзирајући се више на старца који се једнако мргодно и гуњао нешто, сва тројица огрнуше се капутима и изађоше из собе.

— Охо, баш је студено! — кликну Лазар, кад ступи на авлију и оштар вјетар помилова га по лицу. — Богме би се могло и дршћати, — додаде, брзо трљајући руке.

— Не бој се, није далеко Петрија, — одговори Раде цвокоћући зубима. — Ето јој пенцера... Тај мали пенцер њезин је... Можеш и привирити...

Лазар се као замисли и застADE. Погледа у искривљени, уски, расклимани пенцерић, који је танком канафом био привезан за диреке, једва се држећи, и на коме се још само једно стакло очувало здраво, а све остало зачепљено старим хартијама и крпелинама, чијим се дронцима играо вјетар. Он се саже и привири унутра. У тијесној, ниској, готово подземној соби, крај изрована и нанукнута огњишта, на коме су испод распртаног пепела жмиркала два ситна грумена жераве, сједила је протегнута, мршава женска, дугуласта, мрка лица, великих, мутних, безизразних очију, које као да су вјечито гледале у врх кукастога, кривога носа, па је лијено отворала широка, безуба уста и пјевала на сав глас. Коса јој бијаше замршена, груди раздрљене, а уза њих се припијало мало, блиједо дијете и на материним дојкама држало обје руке, ваљда да их загрије. Друго дијете увукло се мајци под крило, умотало се у њезину подерану кошуљу, тако, да су

ПАЈА ЈОВАНОВИЋ

АПОТЕОЗА ВУКУ СТЕФ. КАРАЏИЋУ

му испод ње вириле само мале, модрикасте ноге. Иза Петријиних леђа спавала су два старија и одраслија мушкарца, ничим не покривена, и, спавајући, још су једнако држала обавијене руке око нога материних.

— Па овђе као да је све поспало. И она ће брже заспати, — рече Алекса, коме је студен почела додијавати. — Најбоље да се вратимо.

— Јок, — окреса Лазар жешће и коракну напријед. — Мени је баш сад драго да сједнем с њом. Виђећемо: је ли пјана или је баш задовољна и у 'вакој сиротињи.

Алекса не одговори ништа. Само слегну раменима и пође за Радам, који изађе из авлије и заокрену према Петријиним вратима.

— Хоћеш ли закуцати да нам отворе? — запита Лазар.

— Шта ћу куцат'? — запита Раде подсмјехнувши се. — Доста је упријети у врата....

И, да то докаже, само удари лактом у канат, а врата се широм отворише.

— Добра вече, Петрија! Добра вече! заграјаше сви.

Петрија умало не врисну од страха. Задрхта жена, збуну се. Хтједе устати испред њих и уклонити се, али погледа на дјецу и опет оста сједећи. Ради тога збуну се још више, окрену главу у страну и једном руком поклопи раздрљена прса.

— Не бој се, Петрија, наши смо, — хтједе је осколити Раде намигујући на другове. — Пјевај ти и даље. Ми смо баш дошли да чујемо како пјеваш.

Петрија подиже главу и погледа их, и ако је изгледало да и даље гледа само у врх свога носа. Затим опет окрену главу у страну и стресе раменима.

— Пјевај! — опет ће јој Раде.

— Нећу, — осијече она кратко.

— Зар ти је мрско што смо дошли?

Она уздахну.

— А што ћете ми? — запита муклим, дебелим гласом.

Лазар гурну у Раду и главом му даде знак, да је и даље пита.

— Ама ти се љутиш на нас, — дочека Раде по-другљиво. — А ми дошли к'о пријатељи, да те чујемо.. Лијено пјеваш, левше него бумбул и канарин, па нијесмо могли ерцу одољети, а да не дођемо.

Петрија се намргоди и искриви уста према њима. По мркоме јој лицу избише четвртасте, модрикасте цјеге, а јагодице јој почеше поигравати.

— Лахко је вама шалит' се са мном, — прогунђа подмукло, као за се. — Имате ви свега, па можете... А ако је у мене ружан глас и ружно пјевам, то не смета никоме.... Никоме ја нијесам зла учинила... Што ме не пушћете с миром?... Како вам није жао сироте?...

— Па што пјеваш кад си сирота? — дочека Алекса и приступи јој ближе. — Сироте данас не пјевају.

Петрија обори главу, још јаче пригрли оно дијете, што га је држала на грудима, и опет уздахну. Изгледало је као да размишља о нечему.

— Нама причају, да ти добро зарађујеш, — улете се Лазар и опет гурну у Раду. — Кажу да имаш и готовине...

Петрија се стресе, па бризну у плач, као размажено дијете кад га раздраже.

— Што ме не оставите, убио вас Бог, што ме не оставите? — узвикну бијесно. — Што ми се ругате колико зарађујем?... Јесам ли икоме што украла?... И каква ми је готовина, каква?... Шпридате се са фукаром!.. Ако донесеш ђеци ручак — нема им вечере, и то ми је готовина... Ђеца ми ни на Божић не знају за вечеру.... Фала Богу, који је мени дао здравље, кад се може и ручак зарадит'...

— Па што пјеваш? Што пјеваш, што пјеваш? — опет ће Алекса упорно, дражећи је са неком необичном насладом. — Зар је за те пјевање?

— Пјевам, што ми је Бог дао грло, — набусито одговори Петрија и, као да се стидила суза, поче се отирати о рукав кошуљин. — Ако нема вечере, дао ми је Бог грло, па забављам ђецу, да забораве на глад... Пјевам им и играм се с њима док не заспу... Па шта то смета коме?... Ако пјевам, не пјевам у туђој кући, а ко не може да слуша, нек' зачепи уши...

Раде уприје прстом у чело и отегну обрвама.

— Ахааа, тако ли је то? — запита.

— Тааако? — запиташе му и другови.

Погледаше се и изађоше из куће.

* * *

Крај старог млина сјећасмо у трави,
слушајућ' шта зборе савијни таласи —
и тек се дигосмо сјетни и суморни
кад са куле ура поноћје огласи.

Та последња ура опроштај објави:
с потопљеном надом ја ти пружих руке
и отидох у свијет да снивам о срећи,
коју сам сахраних уз поноћне звуке.

После много љета пут ме млину врати,
ма преда мном пустош. Мир се над њом нија.
Успалу ми прошлост тмуло звоно буди —
то са старе куле поноћје избија.

Београд.

Мил. П. Јов.

Њаши састајци

(вијенац сонета)

Ти си, Грле, на станак ме звала.
Свјерово сам: ево, Драга, мене,
под зелене стао сам багрене;
ноћ је тамна земљу замотала.

Што те нема? Ће си досад била?
Хоћемо ли до језера моћи?
Ох, како је красно у самоћи,
ће је Лада нама бјердек свила!

У тебе је чело пуно бора,
одешиш ли сјетна, невесела,
зар се теби тјуровати мора?

У шта си се ово загледала?
— Нешто си ми, велиш, рећи хтјела,
Што си, Грле, на станак ме звала?

I.

Ти си, Грле, на станак ме звала,
— кад си звала, нисам одрећ смио —
да ти причам ваздуги дан био
о предмету својих мадригала.

Све си моје биљешке искала,
све нацрте, те сам досад крио;
ево, Златка, — свежањ их је цио —
премећи их, кад си радознала!

Ал кад будеш штогод прочитала,
не питај ме: куд се модел здио
беспослених ових ми посала!

Све да могу, не бих рећи хтио,
јер се бојим за састанак, Мала,
да би ово пошљедњи нам био.

II.

Свјерово сам: ево, Драга, мене,
— Жалим ову ружу покрај пута:
преломљена, пола отргнута,
само да је лаки лахор трене!

Што ти лице ружичасто вене,
што си, Грле, данас тако жута?
Твоје око недоумно лута,
сјајне су ти ајене помућене.

— Не казуј ми снове бесмислене;
сан је лажљив, а вјера ми крута,
да ће Усуд тебе дати мене.

...Ал чему се држим твога скута,
што л обоје дршћемо, ко сјене,
ил у води два танана прута?!

III.

Под зелене стао сам багрене;
срчем мијис багренова цвата,
преносећ се срећи оног сата,
кад ћу љубит усне ти румене;

гледајућ их иза те копрене
њезне, влажне, и пуне дрхата,
отворене, — крила рајских врата —
у мени се жина жеља крене:

није Парис љубио Јелене
тако страсно, није ни Бог Рата
Афродите, чеда морске пјене,

ко ти што ћеш бити миловата,
кад жељнога мене страст уждене,
кад ми склопиш руке око врата!

IV.

Ноћ је тамна земљу замотала,
нема зијезда небројених јата,

МЕХМЕД СОКОЛОВИЋ, велики везир

ни Данице, ни њезиног брата,
ни Полукса, Веге, ни Хамала.

— Што ће мени свемирска машала?!
Кад је свијетлост твог ми ока дата,
ја презирем сва још непозната
и позната сва блага остала:

ти си скупља најскупљег метала
и дража си мени сувог злата.
и није ми жао, што си мала;

није — бојсе — природа богата
тог градива више ни имала:
ти си злато од тридест карата.

V.

Што те нема? Ће си досад била?
Обишо сам већ и оне стазе,

којих ноге ниције не газе;
— мишљах, да си од мене се скрила.

Како си то данас удесила,
да код куће твоји не опазе,
ако прије тебе уздолазе,
да си за сат читав закаснила?

Вјешто си се, Лоло, присјетила,
па помакла у сата раказе,
зато ћу те пољубити, Мјла;

— како си ми красна, мала Мазе,
ће си земљи очи оборила,
а румџи ти лети уз образе!

VI.

Хоћемо ли до језера моћи?
да гледамо красне лабудове,
ће језером поносито плове?
— Не веле ти одма дома поћи!

Гледао бих и днели и ноћи,
како д'јеле све, штогод улове,
један другом сваком мрвом гове,
један другом све је на помоћи.

— Због бјелине хаљине ти ндвѣ
и због твога танког врата гола
налик си ми на лабуде ове,
па ми душа пуна тихог бола,
те ми квари сјетнослатке снове,
јер си и ти господствена, хѣла.

VII.

Ох, како је красно у самоћи,
од свијета склонит се у страну,
у двоје се радовати дану
и ваздуге миловат се ноћи!

Љубљена се не би знали проћи,
док на срцу не свежемо мању,
док нам сласти вреда не пресану,
док нам младе не малакшу моћи.

Зар под небом веће среће има,
већ кад двоје света љубав споји,
па се страсним гуше пољупцима?

— Стан! — Још мало!... Ко ти добар стоји,
да ћеш сутра бити међ живима?
Из руку се не отимај моји!

VIII.

Бе је Лада нама ђердек свила,
ће се широм шарен ћилим стере,
ће но поток жиле липи пере,
узглавље си мени начинила

од свог чистог дјевојачког крила;
не виде нас прије, да замјере,
ће ти кидам са рукава кере,
ће се у твој оку суза слила.

Твоје око свијетла је лила
мојој машти, што се ташта вере
виш' облака, по игришту вила;
оно ми је символ праве вјере,
силније је од природних сила,
и његовој моћи нема мјере.

IX.

У тебе је чело црно бора,
у лицу си пропала, блиједа
кано дувар окречен, ил креда;
нека тешка притиска те мѣра.

Кад је кишно и са кишом бѣра,
то се сваком на лицу огледа,
весело нам ни погледат не да,
то помути и горе и мора.

Али нека кише, нека леда,
нек и камен пада одозгора!
Тек, да сркнем с твојих уста меда,

лицем твојим синула би зора,
и знам, да би нестало од реда
с красног чела свију мрачних бѣра.

X.

Одвину се сјетна, невесела,
каква те то сада туга мори?
Брже, Грле, говори, говори:
што си ми се мишљу занијела,

што л си тако и толико вреда?
У теби се неко чудо бори!
— Срце моје хоће да изгори
од врелине твог блиског тијела.

Шта говориш! Је л истина ц'јела,
да те с мене Мати много кори
и не да ти никуд на сијела?

...Ох, да ми је отић мало гѣри,
па, муњевних докопав се стр'јела,
питат Бога: што матере створи!

XI.

Зар се теби туговати мора?
Нису ваљда шенули памѣћу,
у том вашем породичном вјећу,
да не приме твога приговора.

Ти одлучна буди, ко до скоро,
и реци им, кад те салијећу:
доста пића — росе на цвијећу,
а за рану сува љеба кора.

— Вјера ми је сталнија од гѣра;
ја се тебе оставити не ћу,
моја Грле, без великог зѣра:

ми у себи знамо себи срећу,
и ни од ког не ћемо је с двора,
да нас други ко лутке покрећу.

XII.

У шта си се ово загледала?
Зар, што сунце златнијем зракама
обасипа тамо по софама
безброј ружа и бијелих лала?

Кад би нако наша срећа сјала,
да је никад не обмота тама,
или цвала у навним бојама
и кад би нам нако мирисала,

ти би, Грле, и сад дошла сама,
не би своје Сеје потежала,
да за нама каска по стазама;

не би теби стража требовала,
— чему стража, чему гардедама,
кад би моме срцу вјеровала!

XIII.

— *Нешто си ми, велиш, рећи хтјела*
пред овијем овђе спомеником,
а сада си поникнула нйком;
због шта си се толико помела?

Казуј, Грле, отворена чела,
шта је, да је! Ја ћу свезат ликом:
твоје тајне не ћу казат нйком,
ни с ње густог подигнути вела.

Шта говориш! Зар си донијела
моја писма с цвијећем и сликом,
па би своје мјесто њих узела?

— — Не браним. Ал што ме зовеш ликом,
кад ме ниси никад ни вољела,
већ се с једним титрала јадником?

XIV.

Што си, Грле, на станак ме звала?
кад си анала, с колико се зала
јадна душа моја затровала:
прекинута љубав није шала!

Слика твоја тушта и тма дана
у срцу ми бјеше урезана,
па је скупа с њиме истргана,
— нешто с мојих, нешто с твојих мана.

А сад си ми дошла уплакана:
са свих су те салетили страна,
намећућ ти недрагог драгана:

па да заспеш море идеала
својом руком, зар си изабрала, —
и зато ме на састанак звала!

А. Димитријевић

Песма о соколу

од М. ГОРКОГА

оре спава.

Грдно велико и лено дишући овде
крај обале, оно је већ заспало, и непо-
мично је у даљини, коју је прелила плава
месечина. Меко као кадиџа, оно се слило тамо с плавим
јужним небом и тврдо спава, рефлектујући у себи про-
видно ткиво непомичних перјастих облака, који не закла-
њају собом златне шаре звезда. Чини се, као да се небо
све ниже спушта над морем, желећи да разуме оно, о чему
шапћу неуморни вали, који се сањиво пујају уз обалу.

Планине, обрасле дрвећем, које се фантастично наг-
нуло према северо-истоку, поносно су подигле своје врхове
у небесно плаветнило, а сухе и оштре контуре њихове за-
окружиле се и обукле у топлу, пријатну маглу јужне ноћи.

Планине су се озбиљно замислиле. На сјајне, зелен-
касте врхове валова пале су са њих црне сенке, које су
их прекриле, као да хоће да зауставе ово јединствено
кретање, да угуше жаморно плускање воде и уздахе пене
— звуке, који нарушавају ову тајанствену тишину, ра-
зливену унаоколо заједно с плавим сребром сјајне месечине,
још скривене за планинским врховима.

— А-ала-ах-а-акбар!... — тихо уздише Надир-Ра-
гим-Огли, стари кримски чобанин, увек благ, висок, сед,
препланула лица од јужнога сунца, сув и мудар старац.

Ја и он лежимо на песку крај великог камена, који
се откинуо од своје стене, обавијеног сенком, обраслог ма-

ховином, и тако тужног и намрштеног. На ону његову
страну, која је окренута мору, вали су нанели окреке и
морске биљке. Застрвен њима, камен овај изгледа као при-
везан за узану пешчану пругу, која дели море од планина.
Пламен наше ватре осветљава га са стране, окренуте према
планини, он трепери, а по старом камену, испресецаном
често мрежом дубоких бразда, трче сенке. Он изгледа
као да мисли и осећа....

Ја и Рагим кувамо јуху од пре неколико тренутака
уловљених риба и обојица се налазимо у оном особитом
расположењу, кад све изгледа варљиво, све привидно живо
и допушта да се у њ прониче, кад је на срцу тако чисто,
лако и нема никаквих других жеља, осим жеље да се мисли.

А море се улагајући примиче обали, таласи шуме тако
сетно и умиљато, као да моле, да се мало огреју на ватри.
Каткад у општој хармонији плеска чује се виши мало и
такo несташан глас — то је један смелији талас допузио
ближе до нас. Рагим већ упореди таласе са женскињем и
посуња на њих, као да желе да нас грле и љубе. Он
лежи потрбушке на песку, главу окренуо мору и зами-
шљено гледа у мутну даљину, подупрвши се лактовима
и спутивши главу на руке. Власната јагњећа капа пала
му је на потиљак, а с мора бије свежина у његово високо
чело, са ситним борама. Он мудрује, не мотрећи на то,
да ли га ја слушам, и не обраћајући нимало пажње на
мене, као да говори с морем:

— „Човек веран Богу иде у рај. А ко не служи Богу и пророку? Можда је он овде, у овој пени... И оне сребрнасте неге на води, то је, можда, он... ко то зна?“

Тамно, силно узбуркано море светли се, по гдегде на њему појављују се немарно разбацани зраци месечеви. Месец је већ испливао иза обраслих дрвећем планина и сада замишљено лије светлост своју на море, које тихо уздише њему на сусрет.

— Рагиме!... Причај ми причу... — молим ја старца.

— Зашто? — пита Рагим, не окрећући се мени.

— На онако! Ја волим твоје приче.

— Ја сам ти већ све испривчао... Више не знам....

То он хоће да га ја замолим. И ја га молим.

— Хоћеш да ти причам песму? — пристаје Рагим.

Ја хоћу да чујем стару песму, а он сетним рецитативом, трудећи се да сачува оригиналну степску мелодију песме и по-кварено изговарајући руске речи прича.

I.

„Високо у планине успузао се Смук и легао тамо у влажан кланац, савивши се у клунче и гледајући у море.

„Високо на небу сијало је сунце, а с планина била је јара к небу, и ломили су се вали доле о камен.

„А кроз кланац, у тами и у млазевима, јурно је поток мору у сусрет, скачући преко камења.

„Сав у белој пени, сив и моћан, он је секао планину и падао у море, јечећи љутито.

„На једанпут у онај кланац, где се Смук свио, паде с неба Соко са разбијеним грудима, с крвавим перјем...

„Са кратким кликом пао је он на земљу, и ударао је у немоћној срдитости грудима о тврди камен...

„Смук се уплаши, отпуза окретно, али у брзо разумеде, да ће живот птице трајати још само неколико тренутака...

„Допуза ближе рањеној птици и писну, унијавши јој се у очи:

— „Шта, ти умиреш?

— „Јесте, умирем! — одговори Соко, дубоко уздахнувши. — Дивно сам проживео!... Ја познајем срећу!... Ја сам се храбро борио!... Видео сам небо!... Ти га нећеш нигда видети тако из близа! Ах, ти јадниче!

— „Па шта је то небо? — празнина... Како ћу ја тамо да допузим? Мени је овде дивно... топло и влажно!

„Тако је Смук одговорио слободној птици, и насмејао јој се у души за ове глупости.

И овако је помислио: „летео или пузио, крај је познат: сви ће лећи под земљу, све ће бити прах...“

Али смели Соко на једанпут се стресе, придиже се мало

Вацлав Черни

и по кланцу поведе очима.

„Кроз сури камен капала је вода, и било је загушљиво у мрачном кланцу, и заударало је на трулеж.

„И кличе Соко тужно и боно, прибравшу сву снагу:

— „О, кад бих се само још једанпут узнео на небо!...
Непријатеља бих притиснуо... на рањаве груди и... загу-
шио би се он крвљу мојом!... О, срећо борбе!...“
„А Смук помисли: „мора да је на небу донета пријатно
поживети, кад он толико тужи за њим!...“

„И задрхта Соко и, кликувши слабо, отиде оброну клизећи
канцама по глатком камену.
„И приђе, рашири крила, дубоко уздахну, затрента очима и
срота се доле.
„И као камен, клизећи по стенама, падао је нагло, ломећи
крила, губећи перје...
„Талас потока дохвати га и, справ-
ши му крв, обуче га у пену, утопи у море.
„А таласи морски ударили су о камен,
уз тужну јеку... И птица више није се ви-
дела на пучини морској...“

II.

„Лежећи у кланцу, Смук је дуго ми-
слио о сирти птице оне, о силној жудњи
за небом.

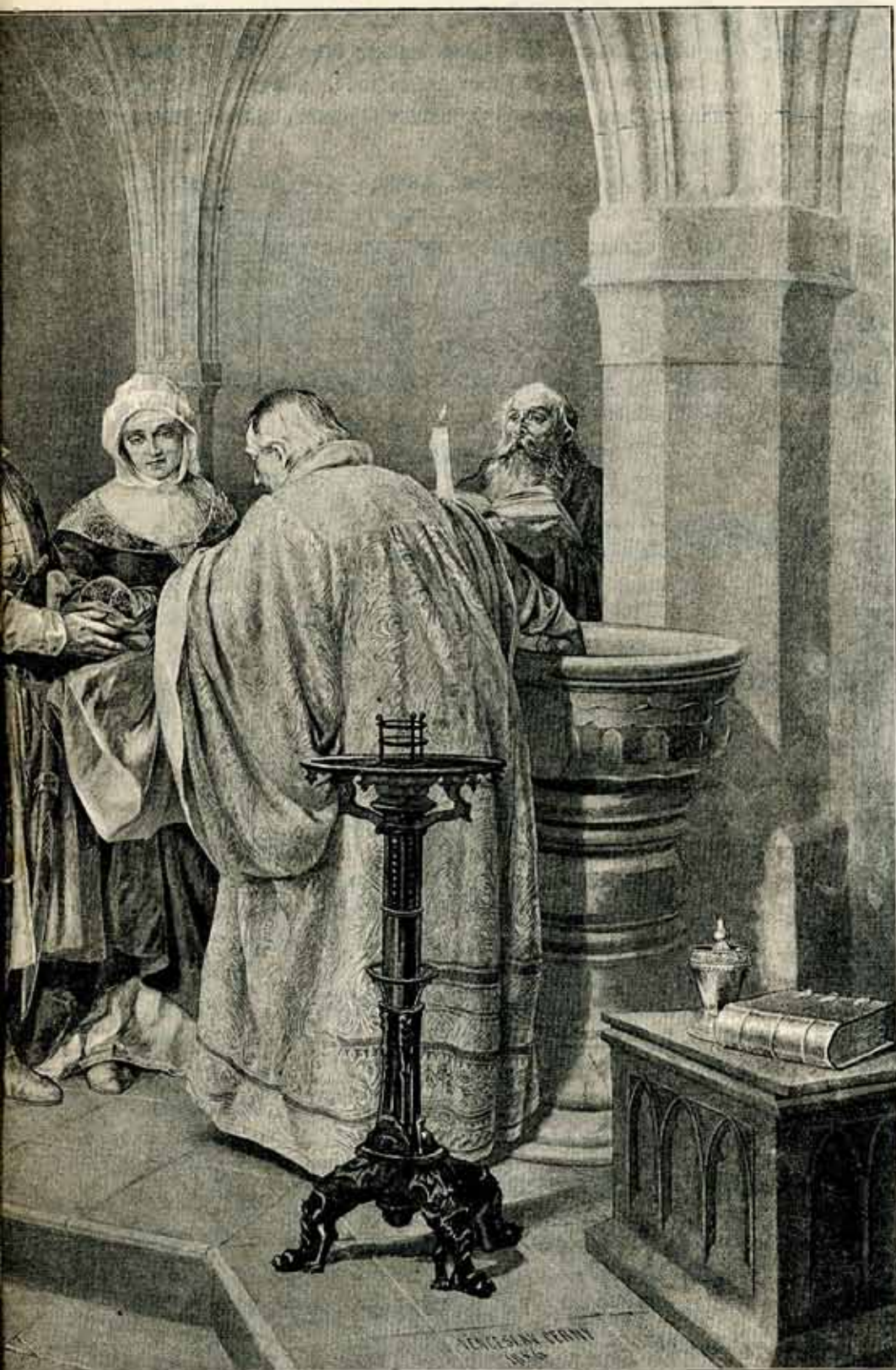
„И гле, он баци поглед на ону да-
љину, што вечито мани очи маштом о срећи.

— „Па шта је видео тај Соко, што
угину у овој празној просторији без дна
и краја? Зашто овакви, као он, кад уми-
ру, збуњују душу своју жељом, да се вину
небу? Шта им је тамо сјајно? Та и ја
бих могао све то дознати, кад бих узлетео
на небо, ма и на кратко време.

„Рече и — учини. Савивши се у ко-
лут, он скочи у ваздух и као узана трака
блесну према сунцу.

„Онај који је рођен да пузи — ле-
тети не може!... Сметнувши то с ума, он
је пао на камен, али се не уби, већ се
насмеја...“

— „Ето у чему је драж полетања
к небу! Она је — у падању!... Смешне
су ти и те птице! Не познајући земље, ту-
жећи на њој, оне јуре небесним висинама и
траже живота у жаркој, безграничној пра-
зини. Тамо је сама пустилина. Тамо има
много светлости, али нема хране, нема за-
штите за живо тело. Па на што је понос?
На што прекори? На то, да се тим скрије
бесмисленост жеља, а овима неспособност
за живот? Смешне ли су те птице!... Али,
сад ме већ више неће преварити њихове
приче! И ја сад знам све! И ја сам —
видео небо.... Узлетао сам к њему, измерио
сам га, познао сам падање, али се нисам
убио, већ само више себи верујем. Нека
живе у обмани они, који не могу волети
земљу.... Ја знам истину. И њихову по-
кличу нећу поверовати. Као земаљско ство-

Крштење Ђорџа Пољеврадског

„И предложи слободној птици: „Онда ти иди на крај
кланца и баци се доле.“

„Може бити да ће те крила подићи и да ћеш поживети
још мало у свом елементу.

рење ја живим као земља.

„И сави се онет у клуче на камену, поносећи се собом.

„А море је још једнако сијало у јаркој светлости, и таласи
су страховито ударили о обале.

„У њихову лавовском рикању грмела је песма о по-
носитој птици, дрхтале су стене од њихових удараца, др-
хтало је небо од страховите песме:

„Везумљу храбрих певамо ми хвалу!

„Везумље храбрих — мудрост је живота! О храбри
Соколе! У борби с непријатељима пролио си своју крв...
Али ће доћи време — и кани крви твоје жарке, као
искре, плануће у мраку живота и многа ће храбра срца
запалити лудом жеђи за слободом, за светлошћу!

„И ако си ти умро!... Али у песми храбрих и јаких
духом ти ћеш увек бити живи пример, поносан поклич за
слободу, за светлост!

„Везумљу храбрих певамо ми песму!...“

....Ћути даљина морска као онал, шуме сетно таласи
по песку, ћутим и ја, гледајући на Рагима, који завр-
шава причање мору песме о Соколу. На води све више
сребристих пега од зракова месечевих.... Котлић наш по-
чиње тихо да ври.

Један талас несташно искаче на обалу и, шумећи
изазивачки, мили глави Рагиновој.

— Куда ћеш?... Одлази! — маше на њега руком
Рагим, и он послушно одмили натраг у море.

Мени није нимало смешно нити страшно понашање
Рагима, који таласе оживљује. Све у наоколо изгледа чудно
— живо, меко умиљато. Море је тако понизно, мирно, и
осећа се, да у свежем даху његову према бреговима који
се још нису расхладиле од дневне жеге, има много јаке,
задржане силе. По угасито-плавом небу златним парам
од звезда исписано је нешто свечано, нешто што душу
очарава, што збуњује ум слатким очекивањем некаквога
открића.

Све дрема, али дрема напрегнуто чујно, и изгледа,
као да ће после једног тренутка све затрептати и забру-
јати у складној хармонији неисказано слатких гласа. Ови
гласи ће причати о тајнама света, расветлиће их уму, а
за тим утулити га, као варљиви пламичак, и одвући ће са
собом душу високо у угасито-плаву бездну, откуда ће на
сушет њој устрептале звезде такође забрујати дивном му-
зиком откровења....

20. новембра 1904. год.

у Београду.

Превео А. К.

Крај мене си...

Крај мене си, срце ми то каже;
Кажу груди што се слабе снаже
Као цвеће под зрацима зоре.
Јест, осећам, божанствени створе,
Дах твој топли, што ме ево свија,
И љулка ме ко кад мајка нија
У наручју своје чедо драго.
Дошла си ми, о једино благо,
А већ сам те жељно очекивао:
Вечерас сам и будан ти снивао
Неке чудне, необичне снове.
К'о слушао сам да за помоћ зове
Женска нека коју муче, даве.
Гледао сам непознате главе,
Са ужасним на лицу маскама.
На товарним глед'о сам мазгама
Као виле девојнице лепе,
Све у бело, ал' све редом следе,
Како плачу да ти срце пуца,
А вођа им бичаљетом куца
У тамбурин и све подскакује.
Па затим сам гледао где кује
Скелет један дуге оштре косе.
Слушао сам где се ветри носе,
Тутњи земља рек'о би смак света,
Где год гледах ни најмањег цвета,
Само пустош докле око види....
Шта ћеш овде? пит'о сам се, иди,
Иди, бежи, лепше тражи краје,
Нек' ти нога никада не стаје,

Овим путем по ком смрт се шири.
Ал' ми срце јадно се не смири
Све док тебе осетило није.
Над земљом се ево мрак већ вије,
Дуси мрачни олујине воде,
Облаци се гомилају, своде.
Покров снежни на земљу је пао,
Рекао бих, дах је свету стао.
Бој'о сам се, ал' сам миран сада.
Ти си са мном и терет ми пада
И са душе и срца плачнога.
О, жељан сам благослова твога,
Посестримо, и утехе твоје.
Око мене, ево гледај, стоје
Растурене књиге старостанне,
Све светила из прошлости тавне.
Из њих учим, не би л' научио,
Има л' игде да је човек снито
Гнездо среће, коју вечно тражи.
Има л' мира у ком да се снажи,
И ако га црна смрт изгледа
Иза угла свакога од реда.
Ал' то јоште нисам мог'о наћи,
Нит' у тајне могао сам саћи
У којима живот нам се крије.
Посестримо, сад знаш како ми је
У часима као што су ови
Пре но дух твој до мене доплови,
Кроз етере бескрајности сиве.
Ал' крај тебе, к'о крај ватре живе,

Што се вода у облаке диже,
 Срце моје све је миру ближе.
 И најцрње да сам сан'о снове,
 Да сам слуш'о и мрак како зове,

Да сам глед'о гробља и крстаче,
 Или слуш'о како мртац плаче,
 Само кад бих тебе осетио,
 Посестримо, ја бих миран био.

БОРСКИ

На подножју

Његова појача природа удружена са општим животним током избацила га овде. Застао је и са великим недоумевањем погледа око себе.

По намрштеном челу и набраним обрвама види се како хоће да у заокруженим рамовима мисли збије утиске, правилно их разреди и свакоме да истинску боју.

И гледа он и мисли...

....Глатка је као длан ова равнина, коју сам прешао и коју добро видим одавде. Тек гдегде брдашце и долиница заталаса се пред погледом, но кад се овај рашири мало више, ипак се само види равнина...

Али је досадна као и њено шаренило, њене реке и потоци, њени градови и села, ониске и широке куће налик на ковчеге... Све је то досадно... Видим добро и чини ми се да се не варам... Досадни и људи, досадан омален човек који се зачепљао у њој, па се праћак на све четири стране света и рукама и ногама, да извојује себи комад хлеба, поглед, начело, које је у највећој количини случајева пород егонизма... Да, досадно је све ово зато што је у равнини, у низини... И све досле ја ово не виђах!

Равнина...

И ако се види живот, ипак — мртвило, пустош, шаренило, страшљива и глаупа симетрија, прилагодност, равнотежа. Нигде слободна узмаха, нигде кренка потеза: — свугде, напротив, штедња у боји... као да рука дрхти, као да је кичица суха, као да су очи заморене и као да је прањив облак летњег доба на путу светлости...

Дрво личи на дрво као и река на реку; село личи на село као и човек на човека. Равнина је. И ветар њом дуге у правој хоризонталној линији, те својим ножицама стриже све оне дреске, који хоће и мимо линију да издигну главе, те да виде где су, куд иду, шта хоће... да виде шта је у овом збору и мору, шта се чује и колеба; да виде почетак и узрок овом непрестаном витлању, што људи гмижу као мрави, врте се унаоколо као у врзину колу, као да су опчињени и као да нико од њих нема снаге да пређе ту чаробну границу...

Да коракне и — да се *роди*...

Мало је ко у *томе* срећан.

Не може се...

Такав је удес... Такву силу има равнина и њен ветар, који без сваке затеге нева своју вечну и судбоносну песму. Не да равнина, јер је правична, јер чува једнакост и равнотежу...

Но, где, малена човека на крају равнине, на међи, одакле се уздиже висока планина.

Висином личи на Љуботри, каменита као Синај, стрмена, клизава и сура као у пролеће Норвешке Горе. Ви-

Српски Централни Кредитни Завод у Новом Саду

сока је, висока... Сиво маглино прамење обавило њен витки струк, а врх поносно и гордо пара небесно плаветнило и такође као горда девојка гледа на глатку раван. Обасјан сунцем, озбиљно се смеши и као да хоће да прозбори како му је добро...

Гледам на висину, гледам на раван.

И као да ми уши чуше кроз заносан акорд:

„Ор'о гнездо врх тимора вије,

Јер слободе у равници није.“

Да, нема је.

Она је горе; на оној висини, која преда мном стоји, горда и величанствена, стихијна и нема, која тим самим речито ређа своје реткости.

Ено, као да се грозно смеје равнини кроз буран гро-
мовски тресак, ено канда мршти чело; но... где, где... како
се смеши равнини и кроз сунчев пурпур зове најближе,
те да одатле упру поглед даље...

Тамо је слобода, јер је близу небо и Бог.

„ — — — — — држи се висине!“...

Да, зато што је тамо Бог.

А да будеш близак Богу, небу и себи; да будеш
слободан и челичан — иди тамо, куда те мами нема ве-
личанственост и оно малено јато великана, од којих им
један узвикује:

„Овде осећам да сам ближе Богу, себи.... овде само
јачају мисли моје... Овде само могу да живим... Но, Боже
мој!.. Како је стрмена ова планина и колико напора, па
да се изађе на врх и слободно дахне?“...

Равнина ми прирасла за срце. Реке, цвеће, доље,
градови, села, људи... то је све моја својта. Моји добро-
твори. Па зар да се растанем с њима?... Та, све имам,
све ми дају... кућу, хлеб, књигу...

Зашто сам овде?

Све ми је отуђно. Јер сам зрно, те с милијонима
једнаких падам под неумитни жрвањ ове равнице, који
ме меље, претвара у трунку праха, потпуно једнаку другој.
Да, да... прах, само прах...

И зар да будем само трунка праха?

Нећу. Јер ми срце безумно жуди да отворено, као
разочарана драгана свом милоснику, језовито подвикнем
равнини:

„Збогом! Нешто ми заповеда да идем горе, где је
слобода... Где нема твога жрвња, него где је Бог и све-
тила која си ти тако мучила... тамо на висине, да не
лутам узалудно по твојој широкој тавној равнини. Јер ти
само кружиш, мељеш... Збогом! У свет висина, светлости,
слободе!“

И тек кад сазнам велику тајну Истине и Правде,
самопожртвовања и самоодрицања, тек онда ћу ти доћи.

И пробам. Пењем се, па се опет сурвам. Клизава
стрмен не да горе... Остајем где сам, па каткад и подаље.
Шта да радим? Малене су силе Натраг... без силне воље,
без слободна духа, без свете благовести мојој равнини...

Никад!

Или горе, или нека умрем у подножју овога Синаја...
Или-или! — — — — —

А животни поток упрко све силе да га врати...

Москва, 1904.

Гр. Божовић.

У лето

У прозирно јутро, међу златним житом,
Гремо ја и драга, газећ' класје меко...
У свиленој руци са ружичним штитом.
Изгледа ми она ко острвце неко, —

Далеко од вреве и тегобне хуке...
И мирисно влаће нечујно се нине,
Умиљато љубећ' свилене јој руке,
Ко априлско сунце после благе кише.

Међутим полако усред класја тоне
Златна моја драга са ружичним штитом,
И док звона негде полугласно звоне, —

Осећам у души неизмерну снагу:
Која љуби, слави страшћу и усхитом,
У разблудно јутро, златну своју драгу.

Душан Малушев.

Књижевно-уметничке новине и прилике у Словенаца

ПРИКАЗУЈЕ
ПРОФ. РАЈКО ПЕРУШЕК

— Љубљана —

(СВРШЕТАК)

Цанкар је мајстор у цртању утисака и средине, али
му за то не достаје радње. С тога Цанкар и не може да
утиче на оне читаоце који траже радњу и заплет, а то
је и највећи разлог што није популаран. Као примери

његове вештине у описима могу послужити: цртање оног
усамљеног, дугачког и досадног ходника, па хџ девојака
у цркву, епизоде са канарином, као и она са врапцем, а
тако исто и привид Божића и смрти.

Треба разликовати две врсте утисака: објективне или спољашње и субјективне или душевне. Цанкар је несумњиво јачи у објективном опису осећаја него ли у субјективном. Оно што види — црта увек јасно, а психолошки су му описи нејасни, па често и невешти. Цанкар има сјајан слог, блиставо причање и недостижно цртање објектата, али је много слабији у психолошким посматрањима.

Највећа му је мана: нејасност. Али та нејасност не потиче из какве невештине у изражају мисли и осећаја. Цанкар их износи управо како му под перо дођу, али због тога и хаотично. Ни мисли ни осећаји не крећу се одређеним правцем, већ као оно чамац око којег се сукобљавају најсупротија вали. Згодан је пример за то 77. страна из „Марије Помоћнице.“ Причање је тако неспретно, да читалац мора застати и питати се: шта је управо све то?

До какве нејасности доводи такво причање најбоље се види из оног призора у причи „На кладенцу“ кад се девојка окрене и угледа свог драгана где се грли са другом девојком. Ту је Цанкар побркао опис истинитог догађаја са описом сабласти у девојчиној машти, те не знамо да ли је њено причање реалан доживљај или успомена каква или можда и њено пуко маштање. Цанкар врло брзо прелази из реалности у психијске догађаје, а ничим га не одређује. Исто тако и у психолошком цртању прелази у описима непосредно од једног догађаја ка другом, без икаквих потребних обавештења о том. Дobar приповедач не сме никад бити неизразит или нејасан, јер се за то не траже никаква велика средства. Тако нејасних места има повише у Цанкара. На стр. 39. и 42. (биће халуцинација слуха), на стр. 75. („убодом засекао рану“) ит.д. — дакле нејасности које отежавају разумевање и досађују читаоцу. Цанкар не ређа своје мисли и осећаје оштро оцртане, већ их излива на хартију како му се јављају, како из пера излазе. Пошто ми немамо исте такве мисли и исте такве осећаје, потребно је да их у нама пробуди, јер иначе ни наше мисли не могу паралелно ступати с његовима. Дакле, поред оваквог пишчевог поступка, морамо сами разазнавати узроке и погодбе, а то нама не мора баш увек полазити за руком, јер нисмо у истом контексту у којему је писац. Његова је дужност да нам обрати пажњу на сваки скок, на сваки покрет у причању.

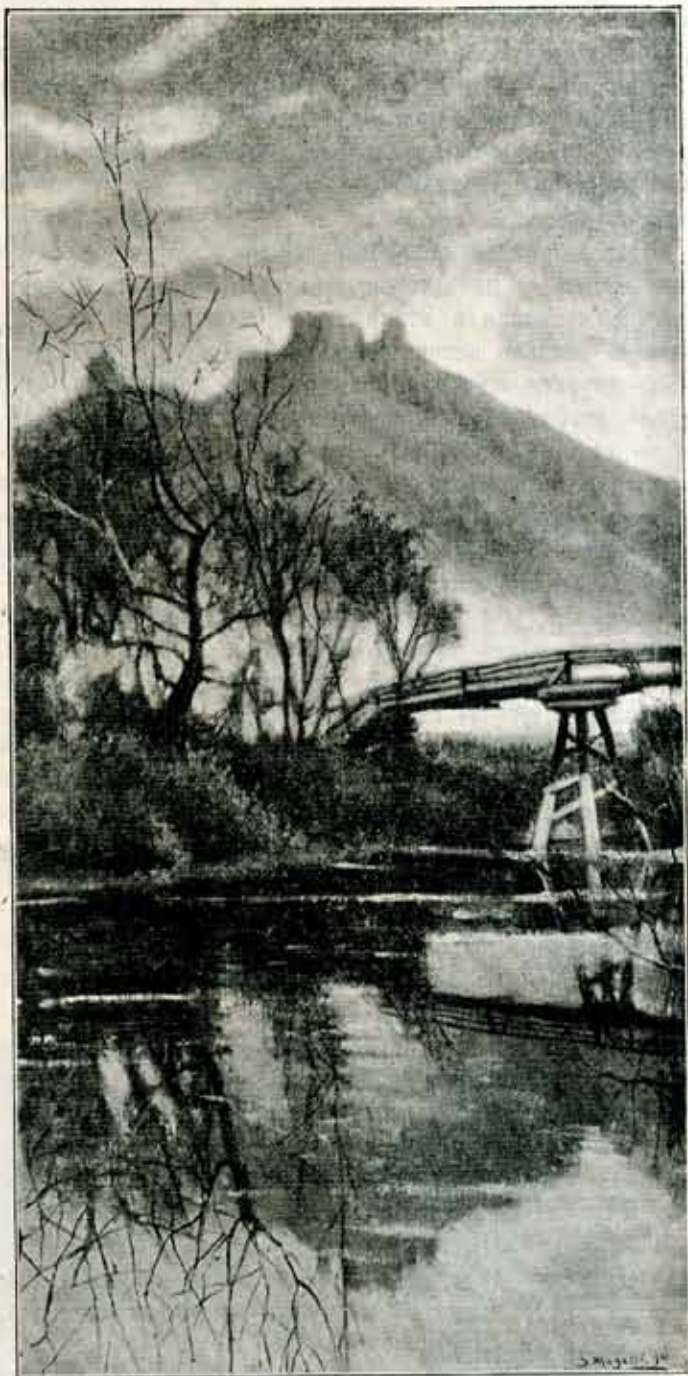
Друга је велика погрешка Цанкарова — неограничена развученост. У некојим делима својим, као нпр. у приповетки „Дечко с мачетом“ или „На путу“, расправља о неком ђачићу који је у звонику убио маче, те је садржина целе приповетке само грижа његове савести; у другој, нека девојка, која је дошла са села у град својим рођацима, — неодређеног је и неумешног карактера. И ако је до сада штампан већ шести наставак те приче, ја још никако јасно не видим шта је хтео писац том приповетком. У „Кући Марије Помоћнице“ описана је смрт сваке девојке засебно, до најситнијих варијација. Од ефекта су само оне збивене мисли, а варијације детаља, који се понављају више пута, само су досадни читаоцу.

Још нешто побија вредност његовим радовима. То је она нездрава мистика које се још до сада није могао отрести. Девојкама се приказују душе умрлих и самртника, а то су „опомене.“ И ако би ово могло бити оправдано као болесничка халуцинација, овде му нема места, јер Цанкар говори о свему томе као о реалним свакидашњим појавама.

Сад нам ваља разгледати предмет и садржину „Куће Марије Помоћнице“.

Ова приповетка износи живот у болници, специјално у одељењу за заразне и кожне болести малолетних дево-

јака. Зашто се слободна уметност хвата с толиком страшћу најгнуснијих предмета, као да је међу људима само права бестија пуна најгорих страсти? Тај натурализам увео је међу Словенце Фрањо Говекар својим познатим романом „У крви.“ Још су онда многи осуђивали тај роман, јер су порицали такав натурализам. Али такав правац вађе у Цанкару свог мајстора, који га доведе до највише тачке у приповетки „Кућа Марије Помоћнице“.

Сретенко Маголић Развалине града Цељских грофова

У већ поменутих главама (VI и VIII) причају нам се ствари које бешчасте читаву књигу, и ако су све остале заслужне сваке пажње.

Могли бисмо овде проговорити коју о границама слободе у уметности, али ћемо о том нарочито говорити другом приликом. Ова Цанкарова књига таква је да је достојан човек не може у руке узети, нити се може држати на салонским столовима, ни давати младежи на читање. Она је скврнављење основног морала, а због тога и опасна. С тога је не можемо препоручити, јер су VI и

VIII глава прави дисакорди, због којих највише и жалимо што је даровити писац обрађивао и онаква поља по којима га наша јавност не може пратити.

Као што је сасвим оправдано, вајарство и сликарство врхунац су културе. Ако ове уметности имају доиста бити народне уметности, треба да је народ, поред политичких слобода, достигао и виши степен економског благостања, јер се тек тада могу имати и сувишци који се могу трошити на душевна уживања. Тек пошто се подмире потребе свакодневног живота, онда тек, ако остане сувишних материјалних средстава, могу и држава и покрајина, и црква и корпорација, и град и село помишљати на уметничка улепшавања јавних и приватних зграда, на културу и сликарство. Богаство поред слобода, смисао за душевна уживања поред пожртвовности, — неминовне су погодбе за цветање уметности.

Народ који је пре 1000 година пао под франачки јарам и коме су победитељи узели све земљиште и поделили га немачком и италијанском племенству; народ од којег се отпадио његов племићки ред, јер је само тако могао сачувати живот и имање своје; народ који су у средњем веку поплавили насељеници немачки и италијански — само је чудом могао избећи тешку судбину пропасти, коју под немачком најездом не избегосе Словени полашки, браниборски, пруски и др. А када се још зна да ондашњи Словенци беху на знатно нижем ступњу културе и политичко-државних подобности, онда је таква појава заслужна још већег чуђења. Не треба се, дакле, чудити што је све до најновијег доба (па и сад још, осим Крањске) преовлађивало отпадништво и туђинство по градовима, и што је сав уметнички рад био у туђинским рукама. Ако је судити по уметничком именику из тога доба, — наћи ће се највише Немаца и Италијана, или њихових потомака, за које се везују познати и цењени уметнички производи. Они Словенци који су радили у туђини, беху за своју отаџбину сасвим изгубљени. Тек после народног покрета, који је уздрмао и Словенце из тисућугодишњег сна, и који је ослободио сељака од ропства и придобио им део земљишта, могао је и словеначки дух раширити своја крила. И доиста, за последњих шездесет година Словенци не беху само добри и вредни ратари, већ и у трговини извојеваше себи угледа, а многи сељачки синови извојеваше себи и висока звања и звучне титуле, и ако се и данас велики део њихов однарођује (барон Жегел, Козјек, Винклер и многи други, који заборавише у великом свету свој добри народ, те децу своју највише васпитавају у туђинском духу.) Ко познаје словеначке прилике, одговорност чиновничких положаја, зависност трговаца и индустријалаца од немачког капитала; ко зна како се сељаци муче, да деци својој обезбеде угоднији живот, те их с тога дају у немачке школе — знаће зашто се овај малобројни народ не може борити са жељеним успехом према немачкој политичкој, културној и економској надмоћности. Али ће исто тако признати, да је словеначки народ доиста срчан и отпоран; и да ће се (ако му је суђено да пропадне) још дуго бранити и отимати, и тиме позивати браћу своју у помоћ, да се братски удружени сложено бране од заједничког непријатеља. За то и треба сматрати сваког понемаченог Словенца као новог непријатеља Срба и Хрвата, јер је потурица увек гори од Турчина. —

У седамдесетим годинама појавише се диоскури словеначког сликарства, који, на жалост, и одвећ брзо преминуше; обојица беху из Шкофље Локе, у којој се кроз

многе генерације неговаху и негују (највише као занат) вајарство и сликарство. Старији брат, Јанес Шубић, био је професор сликарства у академији у Камсерслаутерну (Баварска), а млађи, Јуриј, био у чувеној школи чешког сликара Вацлава Брожика у Паризу. И по овоме се види, да им њихова отаџбина није могла дати материјалних средстава: оба двојица зарађиваху хлебца свој у туђини. Млађи је брат сликао цркву Св. Јакова у Љубљани, слике у музејском предсобљу, и многе олтане по разним црквама. После њихове неочекиване и брзе смрти, остадохе Словенци без својих сликара. Ипак им је рад био обилнији у туђини него ли у отаџбини њиховој. Између осталих радова, познати су Јуријеви украси у дому професора Шлимана (у Атинама), познатог проналазача старе Троје.

Од вајара имају Словенци такође познату породицу Зајц. Један из ове породице, Фр. Зајц, који је још у Бечу, добио је прву награду у стечају за споменик писнику Прешерну. Ја сам у „Новој Искри“ (1901. г.) описао нацрте ових конкурсних дела и поменуо одлични нацрт признатог вајара Прогара (Целовац) и Бернекара који је генијално вајарски представио Прешернову песму „Мрнар“. За успомену на трус, који је 1895. г. нарушио Љубљану, и на посету Фрање I. закључише све крањске општине да подигну заједнички споменик. Од дванаест нацрта, међу којима је било и сасвим шаблонских, истичу се неколики вредни сваке пажње. Прву награду добио је Св. Перуци а мишљење све остале публике било је наклоњено Бернекару. Перуцијев нацрт представља цара како улази кроз славолук, а Бернекаров га представља како подиже једну жену са дететом (Љубљана) из труских развалина. Прву награду добио је Перуци и због суме одређене за споменик, јер је Бернекаров нацрт био од ње двапут скупљи. Трећу награду добио је Иван Мештровић.

Уз велики одзив војничких кругова основан је у Љубљани одбор за подизање споменика славном математичару, сељачком сину, доцније барону Ђури Веги. Одбор је, без стечаја, поверио израду Фр. Зајцу који је већ и израдио нацрт.

Прошле године подигла је влада споменик познатом писцу барону Валваторју. Израдио га је учитељ овдашње занатлијске вајарске школе. Он је израдио и споменик Валентину Воднику, за тим прочеље на Љубљанском Позоришту, медаљон песника Јосифа Цимпермана, високи рељеф на гробу Г-ђе Мурник и једно попресе песника Прешерна.

Међу архитектама ужива велики глас Г. Фабијани, као и Г. Печник који при једном стечају у Бечу није добио прву награду, како се то поуздано тврди, само зато што није био Немац.

После браће Шубића, тек средином деведесетих година, пође наше сликарство на боље. Јавише се неколики млађи даровити сликари који засноваше „Уметничко Друштво“ (Љубљана) и приредише уметничку изложбу заједно са вајарима. Тек тада сазнадохе Словенци да имају и својих сликара и својих вајара. Публика је са одушевљењем пратила изложбу, али је материјални успех ипак био слаб. Показало се и овом приликом да Словенци још не могу издржавати својих уметника. Зато и видимо по свему свету расуте словеначке уметнике, јер су доиста и принуђени да траже средину у којој ће моћи живети од своје уметности. У Минхену живи проф. Ажбе који има и своју сликарску школу са довољно ученика. Минхенски су ученици и Фердо Весел и Ф. Тратник. Који су у Словенској, највише раде на црквеном живопису; г-ђца Кбилчева позната је са својих многих илустрација. Најмлађи уметници имају у Бечу своје друштво „Весна“, које је већ прире-

дило и изложбу у Бечком салону „Miethke“. Искрено да кажем, словеначки родољуби много су сумњали у њен успех, јер у Бечу није им било лако излагати се оштрој критики, пошто и Словенци, као ни Чеси, нису Бечлијама баш тако за срце прирасли. Бечки листови („Wiener Morgen-Zeitung“, „Neues Wiener Tagblatt“, „Neue Freie Presse“, „Die Zeit“, „Reichswehr“ и др.) изразили се веома повољно о овој изложби, чиме је вредност изложених предмета још више подигнута, а изложба имала, може се рећи, прави тријумф. За Грохара рече критичар Абел да му предели (Landschaft) имају и снажан и тонал тон, а Штерн написа, да у изради каменитих предела има чисто своју, пастозну технику. Најлепше су му слике „Пролеће“ и „Рафолшко поље“. Супротно Грохаровој техници, ради Стернен веома нежно и меко осећајно. Рихард Јакопич нарочито се истиче својим светлосним проблемима. Жмитек је Петроградски ученик, а Јама је нарочито цењен са израде баварских предела, а као најбољу слику цитирају

„Хрватског сељака у белој кошуљи“. У свих се осећа утицај Бечких, Минхенских и Париских сликара, јер су политичке и локалне прилике у Словенаца тако неповољне, да се не објављују (нпр. ношњом или обичајима) као у осталих Словена. — Са ове изложбе у Бечу купило је аустријско Министарство Просвете по једну Грохарову, Јамину и Јакопичеву слику; поред овога продато је још 9 других слика. — Међу вајарима несумњиво је најдаровитији Фран Вернекар, о ком рече Бечки критичар D-g Servaes („N. Fr. Pr.“), да му радови показују утанчан укус, тежњу и осећај.

Према свему овом може се рећи: да се остаци од свуда гоњених Словенаца ипак држе и крећу.

У музици се нарочито негује модерни стил. Између млађих музичара нарочито се истиче, са својих инструменталних композиција, Г. Лајовиц, чије су композиције с успехом извођене у Бечком Консерваторијуму. —

Memento...

МИЛЕНА МИЛАДИНОВИЋ

Једном сам од једног од најзнаменитијих синова српског народа, од једног великог песника и човека добила један оригиналан и редак, један чудноват поклон: човечју лубању. Тај дар је за мене био велика драгоценост. Одмах сам дала да се за лубању начини кутија од стакла и ставим је у својој соби на угледно место.

У почетку сам врло често посматрала лубању са великим интересовањем и неком врстом радозналости. Оне празне, велике шупљине, у којима су некада очи стајале, хладно су ме и језиво, стално посматрале и ја сам се на њих, на гледање очију из лубање толико навикла, да ми се најпосле чинило као да у њој видим једног свог искреног, поверљивог и немог пријатеља. Моја је уобразиља налазила живота у тој лубањи и ја сам покушавала да њене мисли појмим и протумачим.

Кад смо год за ручком, ја тако седим за столом, да мој поглед право преко стола пада на лубању. А она ме често посматра, посматра ме тако чудновато и замишљено, као да мисли о томе како је овај живот празан, пуст и ништаван.... Комад кувана или печена меса, нешто мало зеља и поврћа, чаша и две вина — ето ти доброг расположења! Ето, то је живот, то је сав свет!

Неки пут ми је непријатно и чисто се срдим на лубању, чије се беле чеоне кости, теме и јагодице тако чудно сјаје. Лубања ме тако пркоси, тако чудновато и замишљено посматра и ја осећам, како тамо у дубини оних очних шупљина нешто трепери.

„Шта хоћеш? Шта ба ти најзад хтела? Смејеш се јелима и пићу, подмеваш се мислима и осећајима, смејеш се свему, па чак и самој љубави... А шта си ти? Шта си?... Некада, давно, одавно волеле су се две младе душе, силно су се волеле. Њихова срца силно куцаху једно за

СРПСКА МАТИЦА

друго и њих двоје тоњаху и губљаху се у блаженству заноснога загрљаја. Из те прекомерне љубави постала си ти, ти мртва главо, ти бела кости, ти лубањо са празним, страшним очним шупљинама... Немам страха, не осећам ја од тебе никакав страх; не бојим се тих твојих празних и страшних погледа. Ја знам зашто се ти тако чудно-

вато смениш на мене, што ме тако посматраш. Ти се цериш од задовољства што си некада и ти била човек и осећала сву људску срећу и подносила сва страдања душе... Љубав те је створила, она силна, свемоћна љубав, која све ствара, која ствара и држи свет, која ствара читаве системе света; љубав која је створила човека и животињу.... И ти се сад осећаш задовољна и срећна, јер си и ти некада живела и љубила!“...

А кад се спусти сумрачје вечери и уморна седнем у своју наслоњачу да штогод радим, моје очи кроз сумрачак опет падају на љубав. Опет на тебе гледам. Поглед ми је уморан; једва сам у стању да те посматрам, али ме тада и ти посматраш кроз сумрачје дана, тако чудно, као какав стари саниви мачак; косо и мрачно изгледају оне две очне шупљине из којих бију хладноћа и мрак. Чини ми се, ја осећам као да чујем неке тихе речи што допиру од ње до мене, као да чујем некакав тајанствени шапат.

„Одмори се, одмори се мало. Све то, сав тај напор, сва борба, све тежње, сав рад, све је то ништавно и без вредности... Нашто и чему је све то? Погледај само мене!“ —

А када ме обујме осећаји жарки ко летње сунце; они прожимају моје срце и ја премирим и тоним се у чежњи за искреним пољупцем, за загрљајем и љубављу, у којој се све заборавља; тада, у том тренутку, опет угле-

дам пред собом ову светлу мртвачку главу, на којој нема лица ни меса, на којој нема ни коже ни косе, него стоје две јагодне кости, две очне шупљине и ред белих зуба на растављеним вилицама баз усана.

Предамно је дивно Божје подобје, дивно створење са племенитим цртама и леним профилем, свеже и мило лице... Моје усне дрхте и трепере у безграничној оданости, у бескрајној срећи од силне и вечите љубави.... Поглед мој, у том часу неисказана блаженства, и нехотице се зауставља и пада поново на мртвачку главу, која ме немо посматра...

Вечита љубав!... И тек тада опажем, како се једва приметно помичу голе беле вилице мртвачке главе, како се уста на љубави шире и отворају до иза самих ушију и страшно се и подсмешно кезе на мене.

„Погледај ме, погледај ме само! И кроз мој мозак промицале су и прожимале ме одушевљене мисли, и моје су усне у заносу неисказане среће некада шапутале и обављале вечиту љубав... Погледај ме, погледај ме само, ти заносно и залубљено створење, ти што тако силно, бескрајно волиш... види... види... ево, овако изгледа она, вечита љубав!“....

С немачког М. Павловић

Утопљено звоно

Драмска бајка у пет чинова, написао Јерхарт Хауптман,

превео Р. Ј. ОДАВИЋ

(СВИНСТАК)

Чин пети

(Брдена ливада са колибом старе Витхен, као у првом чину. Понор је. Крај бунара селе три елфе)

Прва елфа

Пламени букте.

Друга елфа

Жртавни ветар
У до пољеће са брда.

Трећа елфа

Цри дим,
Додирујући врхове јела,
У до се спушта.

Прва елфа

А по свем долу
Бели дим пао. Језерска магла
До поврх леђа увија стоку
Што тужно муче и шталу тражи.

Друга елфа

У буковику — ноћ је већ била —
Тако је славуј јец'о и пев'о
Да се, сва тужна, у влажну траву
Баких и јенах.

Трећа елфа

Доиста чудно!
Крај уловљених бубица јадних
Лежах и спавах у паучини
Сплетеној дивно од рујних нити;
На краљичин је личила одар
Кад у њу уђох. Одмор прекрасан!
Одсјај вечерњи ливадске рдсе
Светле је зраке бацао к мени.
Трепавке ми се склопише тешке —
Блажено заспах. Кад се пробудих,
На свем видуку сјаја не беше —
Одар у тами. С истока само
Сива се светлост дизала у вис,
А тад, ко грџа топљене руде,
Месећ се сакри за гребен оштри.
Од косих зрака крвавог сјаја
Ја мишљах — чудно! — ливада расте. —

Уздахе, шепат, нежне гласиће
 Чух где се жале, плачу и моле...
 Доиста страшно! Тад позвах бубу
 Што светиљчицу носи зелену
 — Ал' побеже ми. — Лежах и даље,
 Брижна и тужна, не знајућ' ништа,
 Док ми не дође најдража елфа:
 Шарени коњиц; већ из далека
 Чула сам трепет лаких му крила.
 На одар к мени тихо се спусти,
 И док се грлих и љубих с њиме,
 На пољупце нам сузе је лио,
 И ридајући, дивље ме стежућ'
 Плачући горко на мојим грудма,
 Јаукну: „Балдер... Балдер је — мртав!“

Прва елфа (устане)

Пламени букте!

Друга елфа

(такође устане)

Гломача то је...

Срце ми огњем опече, стиште. —
 Сад срце своје морам да хладим!

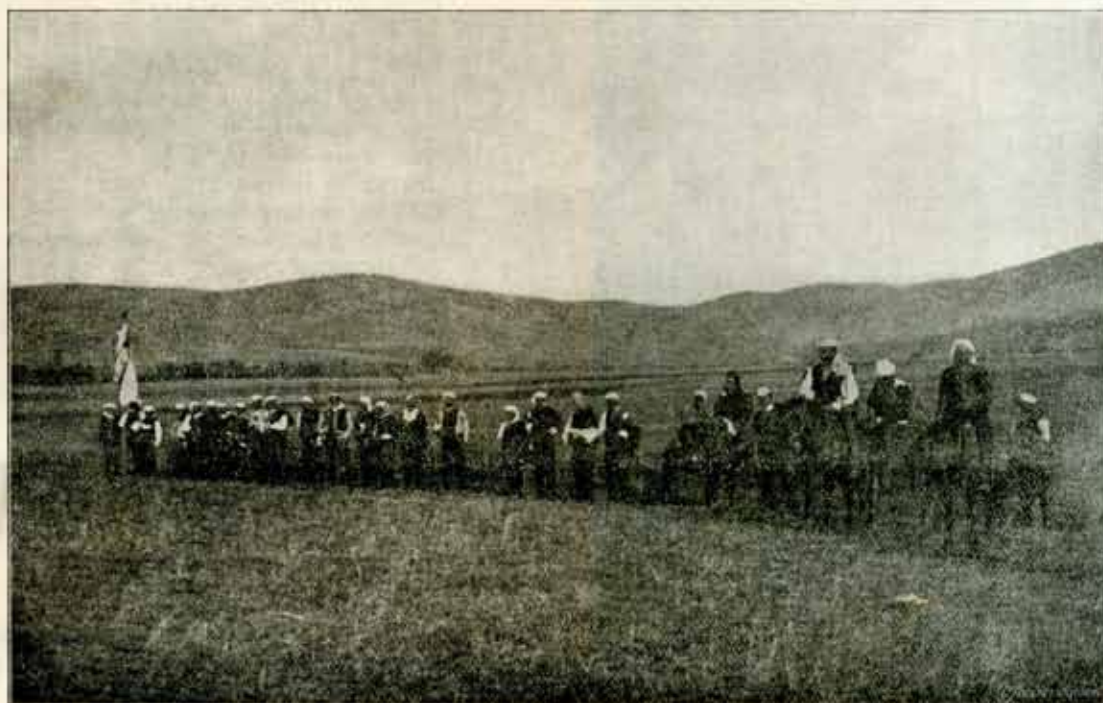
На столу круна у сјају блиста
 Поред корала и сребра чиста;
 Узех је, метнух, светлост је дила:
 Воденом сад сам невеста мила! —
 Ал' срце своје морам да хладим!

Јабуке три ми свадба донéла,
 Беху: румена, златна и бела.
 Поједох белу — побледех тужна,
 Поједох златну — злату сам сужна,
 Најзад румену поједох бедна.

Бела и бледа, румена вила,
 Девојка седи — мртва је била.
 Водени! врата отвори своја,
 Невеста мртва сада је твоја.
 У твоје свету сунце не сија,
 У мрак, дубину, у хлад ћу и ја!
 О, јадно срце!

(Спусти се у бунар)

(Шумена Фаун дође из шуме и приђе бунару у који ницх)

АРНАУТСКА СВАДБА

Трећа елфа

(дошла је до шумске ивице)

Балдеру мртвом! — Хладно ми! Хладно!

(ишчезне)

Прва елфа

Проклетство пада на земљу ону,
 Ко дим са леша Балдера силог.

(Лана нагла падне на брдоу ливаду. Када се развије, све су елфе ишчезле)

(Раутенделаји, жалосна и уморна, силази с планине. Уморна седне, за тим устане и приђе бунару. Глас јој слаб као на издаху)

Раутенделаји

Та куда? Куда?... за столом бесмо,
 Свадбено славље тек што почесмо
 Кад ми патуљци пехар донеше,
 Ал' место вина — пун крви беше;
 И ја сам тужна морала пити!

Испих га до дна! — Ал' тога маха
 Бол стиште груди и ужас страха;
 Гвоздена рука у њих се тиште,

Шумски фаун

Хеј, краљу жапски! Изиди амо!
 Хеј, хеј, хеја! — Проклети брчко!
 Та да ли чујеш? Хеј велентрбо! —
 Ил' можда спаваш? — Нека, нек лежи
 На одру твоје најлепше чедо,
 Нека се мази — ти хајде амо.
 Кајат' се нећеш, јер ја што знадем,
 Што ћу ти рећи (коњске ми главе!).
 Вреди за десет мајских ти ноћи.

Њикелман

(не појављује се из бунара)

Брекекекс!

Шумски фаун

Брзо! не мрмљај!

Њикелман

(још се не види)

Немам кад! Ћути! И дај ми мира!

Шумски фаун

Немаш кад? Је ли? Зар смеде рећи?
Не да ти ваљда трбух жабећи. —
Носим ти новост. Чујеш ли? Ходи!
Све што прорицах — то се и згоди.
Опет је сама! — Сад мудар буди.
Редак лептирак теби се нуди.
Истина, мало тужи и пати —
Ал' Никелман ће утехе дати!
А шта ли, старче, на ово велиш:
Више ти носи него што желиш!

Никелман

(појави се из бунара и лунаво мига)

Е гледај само? — Неће је? — Чудо!
Па ја зар за њом да трчим, лудо?
Ни помислити!

Шумски фаун

Ех, кад бих знао: где л' може бити?

Никелман

Па њушкај, тражи!

Шумски фаун

Тражим је свуда!

Кроз ноћ и миглу трчим ко луда!
Где никад јарац није заскит'о,
Ја сам се пентр'о и сваког пит'о.
Ал' нико ништа! Ништа ни рчак,
Ни кобац, змија, ни вук ни цврчак.
До дрводеља крај огња дођох,
Украдох главњу па даље пођох.
Кад ковачници његовој стигох,
Ја ватру под кров мајсторски дигох.
Жртани пљам се сад у вис диже;
Грдине прште, дим небу стиже.
Злом човечуљку при петак дође:
Сила и власт му за увек прође!

Никелман

Са дна бунарског за то л' ме диже?
То сам већ знао. Доцкан ми стиже.
Ја знам и више — (и то је оно!)
Ко је у мртво звонио зноно.
Да те до мене ноге донеше,
Да чудо видиш, какво не беше.
Кад мртва жена језером зађе
И хладном руком кад звоно нађе!
Како га такну — забруја, јекну,
Ко рика грома у вис одјекну.
Лавици слично јек му се ори,
Мајстора тражи свугде по гори.
С утопљенице косе се вију,
Патници лице грле и крију;
Коштаном шаком кад такне звоно —
Ужасном претњом забруји оно.
Мени се старом, кој' се не боји,
Најежи коса, те сви — куд који!
Да беше са мном сведок тог јада,
Не би о елфи питао сада.
Та нека лети кудгод би хтела,
Сит сам ја тога, сит сам либела.

Шумски фаун

Ја јоште нисам — још имам глади!
Свак по свом ћефу живи и ради.
Крај тела тоглог и милог снујем,
О мртвом, хладном — ја ни да чујем!

Никелман

Брекекеке! Кворакс! Чудо и брука!...
Ако те мучи само та мука —

Ја ћу ти рећи. И десет лѣта
Можеш је широм тражити света —
Добит' је нећеш! Сад за мном гине,
А куне јарце и браде њине!
Хајд збогом! Одох! Ти знаш већ куда.
И док ти можеш слободан свуда,
Ја стар и бедан, ех тешко мени,
Сада сам сужан најмлађој жени.

Шумски фаун

(лице за њим)

Ако су збиља звезде без броја,
Ако су оба рошчића моја,
Ако су тице што лете горе,
Човечје дете љуљаћеш, море! —
Лаку ноћ, старче! Чунај се бруке!
Сад пут за уши. Нестаде муке!

(Оде весело спачући)

(Витихен изаше из колибе и отвори врата на прозорима)

Витихен

Устати треба. Зора већ мјри;
Целе се ноћи орила хука.

(потао кукурича)

Да боме, дашто! Јест: кукуреку...
Мене се ради мучити немој.
Сна мирног не даш. Та знамо, знамо,
Чим кукурече петао, је ли:
Златно је јаје кокица снела?
Ено га тамо, светли на небу.
Светлост ће опет! — Хајд' певај, певај,
Зебице моја, хајд' певај с нама,
Нов дан ће доћи, нов дан ће доћи!

Има ли где год пламена путног?
Хоћу да боље крај себе видим,
Кад нису овде карбункли моји.
(Тражи по ценовима и изводи црвен и светло камен)
Ево га, ево!

Хајнрих

Раутенделаји!

Витихен

Та сад ће доћи, ал' викни јаче.

Хајнрих

Раутенделаји! Овде сам! Чујеш?

Витихен

Ја чисто сумњам. Тешко ће чути.

Хајнрих

(гоњен, изнемогао, изаше на стону више колибе: блед и исцрпан. У десној му руци повећи камен и готов је да га баци у провалију иза себе)

Покушај само! Био то поља,
Брица ил' уца или трговчић;
Прни, што само коракне горе,
Ко врећа с песком у провалију ће!
Не ја, ви ми убисте жену!
Просјаци, хуле и пропалице!
За тричан грошић по тријест ноћи
Ви Оченаше мрмљати знате.
Без сваког стида, у души труди,
Можете л' само, и љубан божју
Обмањујете за златне паре!
О, лицемери! Ви сте тај бедем
Што нискости вам адској и злобној —
Мору господњем, рекама рајским
И облацима ни прићи не да!

Ах, где је јунак да бедем руши?
Ја нисам... нисам... не... збиља нисам!
(Спусти камен и покушава да се даље поље)

Витихен

Не можеш тула. Стани. Полако!

Хајрих

Шта оно гори, бабо?

Витихен

Шта ја знам?

Некакав човек зидао нешто:
Пола ко цркву пола ко дворан.
Он некуд оде, а ватра дође...
(Хајрих очајно покушава да се и даље поље)
Кажем ти опет: стена је грдна.
Ко на њу хоће, не сме без крила, —
А ти си своја сломио, брајко.

Хајрих

Без њих ил' с њима: ја горе морам!
Оно што гори — моје је дело.
Да ли разумеш? Ја сам га диз'о;
И све што знадох, све што сам био:
У том је делу!
Авај, не могу... не могу више!

ПАУЗА

Витихен

Одмор' се мало, пут је још мрачан.
Седи на клупу.

Хајрих

Да се одмарам?

Та одар свилен ил' од паперја
Сад би ми био к'о оштри клинци.
И пољуб мајчин — давно је мртва —
Да ми сад чело дотакне хладно:
Мира би дао и благослова
Ко жалац ђсин.

Витихен

Доста је о том.

Да ти донесем кој' гутљај вина.
Причекај мало.

Хајрих

Не могу. — Воде!

(Дотрчи бунару и седи на његову ивицу)

Витихен

Ето ти, нади!

Хајрих

(Извади воде из бунара и пије седећи на њему. Из бунара се чује како
сладан и тих глас тужно пова)

Глас

Хајриче мили, драгане мој,
Тужну ме мори долазак твој!
Одавде пођи,
Више не дођи!
Збогом!
Збогом!

ПАУЗА

Хајрих

Шта је то било? Старице, реци!
Ко тако тужно име ми зовну?
Чух из дубине: „Хајриче мили!“
Па онда тихо, самртно: „Збогом!“ —
Старице, ко си? И где сам сада?
Мени се чини да се пробудих.

Колибу, стену и тебе — ја знам
И опет не знам! Ово што видех
Да ли је само дах каквог звука
Који је био, ког више нема,
Ког можда никад није ни било?
Старице, ко си?

Витихен

Ја? А ко си ти?

Хајрих

Питах ме: ко сам? Дә, стара: ко сам?
Шта пута питах небо о томе,
Ал' одговора никад не добих!
Знам једно само: био ко био,
Јунак ил' ништа, звѣр или титан —
Сјајнога сунца изметак ја сам,
Што дом свој тражи; што беспомоћно,
Громуљак јада, за мајком плаче

Српкиње са Косова

Која му пружа, са пуно чежње,
Злаћене руке, али га њима
Још не дотаче. — Шта ти то радиш?

Витихен

Дознаћеш брао.

Хајрих

(ушатио)

А сада хајде!

Кривим сјајем светиљке своје
Пут ми покажи што вису води.
Кад онде будем, где господарих,
Пустиник бићу, пустиник само,
Нити господар ни слуга.

Витихен

Сумњам!

Јер то што тражиш — нешто је друго.

Хајрих

А откуд знадеш!

Витихен

Тако — нагађам!
Они те гоне! Гоне те, је ли?
Треба ли живот гонити сјајни —
Људи су вуци. А треба л' смрти
У очи гледат' — тад су ко овчје
Стадо пред вуком. Тако је, тако!
Па и пастири исти су такви:
Пуђајућ' пашчад, деру се само
„Држи га, држи!“ — ал' не на вука
(Ко би то смео?) него на овце,
Да вуку која у чељуст доспе.
Па ни ти ниси баш много бољи:
Сјајан си живот имао и ти,
Ал' у смрт, ето, не гледаш смело!

Хајнрих

Ја не знам, бако, како је било
Те сјајни живот гурнух од себе!
Ја не знам за што напустих дело,
Ко да сам шегрт; ни зашто гласу
Својега звона — који ја дадох —
Тако подлегдох! Истина: глас му
Из тучних груди тако је громко
Будио одјек висова свију,
Да се од свуда орила претња
И на ме нишла! — Ал' се не сломих!
Рукама овим, којим га излех,
Пре нег' би оно смрскало мене, —
Разлупах звоно у парампарчад!

Витихен

Што ј' било — било, сад више неће!
Горе се никад нећеш испети!
Ма да си био изданак бујни,
Не беше снажни. Ма да си и ти
Позваник био — изабраник ниси! —
Ходи и седи!

Хајнрих

Старице, збогом!

Витихен

Ходи и седи! То што ти тражиш
Не може шака непела бити.
Сваки ко живи — живота тражи.
На вијсу никад наћи га нећеш!

Хајнрих

Онда ме пусти да овде умрем.

Витихен

И то ће бити! Кад ко узлети,
Као ти што си, горе у светлост,
Па у прах падне — разбит' се мора.

Хајнрих

Осећам да сам на крају пута.
Нек буде!

Витихен

Јесте, на крају!

Хајнрих

Реци,

Ти што ми тако свезнански збориш:
Да ли ћу видет' пре нег' што умрем,
Оно што тражих крвавих ногу? —
Не одговараш? Зар морам поћи
Из ноћи црне у ноћ најцрњу,
Не видећ одсјај пропалог сјаја?
Зар никад нећу...

Витихен

Ког би да видиш?

Хајнрих

Њу, њу, зар не знаш? Њу, ког бих другог?

Витихен

Ал' та ће жеља — последња бити!

Хајнрих

Нек буде! Желим.

Витихен

Па — видећеш је!

Хајнрих

Мајко, зар можеш? Зар и то можеш?
Назвах те мајком — а не знам за што! —
Ко сад, још једном бејаш пред смрћу,
Свакоме даху желећ' да буде
И издисај ми. Ал' дође она:
И телом као дах премалећа —
Проструја здравље. Спасен сам био. —
И сад сам опет лаган ко пређе,
Опет бих у вис летети могао.

Витихен

То је већ прошло. Тежак је терет
Који то не да, а твоји мртви
Врло су моћни, — свладат' их нећеш.
Пази: три чаше биће на столу.
У прву бело налићу вино,
У другу рујно, у трећу жуто.
Пијеш ли прву — стара ти снага
Опет ће доћи; пијеш ли другу —
Повратиће се стари дух што те
Остави пређе. Ал' онај који
Обадве чаше испије тако,
Испити мора и трећу чашу!
(Пошав у кућу, застане и говори са дубоким значењем)
Ја рекох мора! Разумеј добро!

Хајнрих

(пао је у екстазу; кад Витихен каже: „То је већ прошло!“ побледе и устунне; сад се повратио из запањености и клоне на камену, где остало наслоњено)

То је већ прошло! Јест, рече „прошло“.
Знајућ то, срце, ко нигда до сад:
Зашто још питаш? Пророче судбе,
Ко бријач оштри, пресече реч ти
Кончић живота: било на прошло!
Остатак још ми користит' може.
Из гротла свију хладан дах веје, —
Овај дан што се у рђу јавља,
Што низ облака прозрачјем тиче —
Није мој више! Многе проживех,
Ово је први што није за ме.

(узме прву чашу)

Ходи пре него што ужас дође!
Капљица мрка, последња ваљда,
На дну ти блиста. Је л' то све, бако?
Па нека буде!

(пије)

Сад другу! Ходи!

(узме другу чашу)

Тебе сам ради узео прву.
Да тебе нема, тебе прекрасна,
Ни дражи твоје: пир би земаљски,
На који Господ у свет нас позна,
Злеудан био и, чини ми се
— Високи госте — недостојанствен!
Хвала ти, хвала!

(пије)

Добар напиток.

(Док пије чује се тихи звук Болове харфе. Раутенделајн, уморна и озбиљна, појави се из бунара; седи на ивици и чека своје дуге распуштене власе. Влада је и пева самој себи. Месечина)

Раутенделајн

(тихим гласом)

Без игде иког,
У мрачној ноћи, кад нема никог,
Златне косе чешља бајна
Раутенделајна.
Путују птице, магла се вије,
С огња у пољу још пламен бије...

Њикелман

(не појављујући се из бунара)

Раутенделајн!

Раутенделајн

Дођи ђу.

Њикелман

Брзо!

Раутенделајн

Јаох тужној!
Тесно ми рухо смета.
Водарица сам јадна и клета!

Њикелман

Раутенделајн!

Раутенделајн

Дођи ђу.

Њикелман

Брзо!

Раутенделајн

На месечини чешљам косе своје,
Мислећ' на тебе злато моје.
Ђурђевак у пољу звони.
Да л' срећу гласи? Да л' тугу гони?
Мени се чини: јек тог поздравља
Обоје јавља!
Сад опет доле у воду мрску,
У муљ и трску.
Остадох дуго.
Доле! Доле!

(хоће да се спусти у бунар)

Ко ли ме то тихо зовну?

Хајнрих

Ја.

Раутенделајн

Ко си?

Хајнрих

Ја сам. Дођи! Мученик проси.

Раутенделајн

Нити те знадем, нит' могу доћи.
Ко са мном збори — у смрт ће поћи!
Иди!

Хајнрих

Нај руку, знаћеш ме тада.

Раутенделајн

Нит' сам те знала, нити знам сада.

Хајнрих

Не знаш ме?

Раутенделајн

Не знам.

Хајнрих

Виде л' ме икад?

Раутенделајн

Не знам ти рећи.

Хајнрих

Зар никад? никад?
Зар ти не љубљаш уснице рујне?

Раутенделајн

Никад.

Хајнрих

Ни твоје косице бујне.

Јосип Јурчић

Њикелман

(не појављујући се из бунара)

Раутенделајн!

Раутенделајн

Ево ме.

Њикелман

Ходи!

Хајнрих

Ко зове?

Раутенделајн

Муж ми. Доле у води.

Хајнрих

Јад ме смрвљава и очајање.
Живот још не зна онако стање.

Што нагубљеног мршварини тако?
О, избави ме!

Раутенделајн
Добро. Ал' како?

Хајнрих
Ходи.
Раутенделајн
Не могу.

Хајнрих
За што? Ходи!
Раутенделајн
Доле се код нас сад коло води;
Поге ми тешке, колу ћу поћи;
У лудој игри брао ће проћи,
Збогом!
(изгуби се иза бунарске ивице)

Хајнрих
О, где си? Не иди даље.

Раутенделајн
У вековечју.

Хајнрих
(угледа трећу чашу)
Ко ми је шаље?
Магдо, дај чашу!.. Како бих пио!
И благословен и срећан био
Ко ми је да!

Раутенделајн
(са свим поред њега)
Ја!

Хајнрих
Бог ми те прати.

Раутенделајн
Остави мртве: ја ћу је дати.

Хајнрих
Предосећам те, небески крају.

Раутенделајн
(одмичући даље од њега)
Збогом мој драги, о збогом рају!
Била сам твоја: у мају, мају...
Сад смо на крају.

Хајнрих
Како?

Раутенделајн
На крају! —
У вече ко је сан ти дозив'о?
Из њега ко те свирком позив'о?

Хајнрих
Ти, ко други.

Раутенделајн
Ко?
Хајнрих
Раутенделајна.

Раутенделајн
Ко ти је дао свесиља сјајна?
Ко скочи онде с јада очајна?

Хајнрих
Ти, ко други?

Раутенделајн
Ко?
Хајнрих
Раутенделајна.

Раутенделајн
Збогом!

Хајнрих
Уами ме! С тобом бих бити:
Ноћ иде страшна и све ће скрити!

Раутенделајн
(притрчи, загрли му колена, ликујући)
Где сунце!

Хајнрих
Сунце!

Раутенделајн
(и ликујући и плачући)
Хајнриче!

Хајнрих
Хвала!

Раутенделајн
(Загрли Хајнриха и паслони своје усне на његове; на тим врло нежно
спушта самртника)
Хајнриче!

Хајнрих
Сунчана звона звонит' почеше!
Сунце! О сунце!... Ноћ дуга беше!
(Јутарња румор)
(ЗАВЕСА)

Нове збирке српских приповедака

— ИЛ. ИВАНЧКОВИЋ —

[СРПНИКА]

У други српски крај нас води г. *Петар Кочић*, који једва годину дана после своје прве књиге шаље у свет и други део својих приповедака из живота босанског сељака.¹⁾ Рекао бих: мало пренаглашено и одвећ рано. То, разуме се, још не значи да су ове ствари рђаве и без вредности, али после оног свежег, планински свежег првог низа његових приповедака оне су очевидан назадок. Јер бити писац „Јаблана“, па дати *Мрачајског проту*, после „Мргоде“ написати причу *Кроз маглу*, а након „Гроба Слатке Душе“ изаћи пред јавност са *Јеликама и оморикама* и са *Јазавцем пред судом*, то значи мало непријатно разочарати и не веома размаженог српског читаоца. И с тога се не сме ником препоручити да после прве књиге Кочићевих прича са истим очекивањем и надама прочита и ову другу, јер ту је г. Кочић сам себе изневерно (или, можда, приповедачка вештина њега?). Баш зато, што нас је са првим причама својим тако лено уверио да има способности, те уједно и права да пише, ми смо се од њега надали нечему још бољем и очекивали, да ће се са својим несумњивим, и ако већ брже-боље прецењеним даром, у наредним радовима отрести оне излишне развучености, која је у своје време особито код „Буриних Записа“ истакнута; да ће својим причама дати више складне заокружености; свој не ретко непријатно лабави стил нешто дотерати и ослободити се почетничке пинавости у карактерисању, — да ће, напослетку, свладати и неке техничке потешкоће, с којима се у својим првим покушајима јоште борио и које су, већином бар, баш ствар вежбања и студија. Наши млађи и најмлађи песници и приповедачи уопште воле да омаловаже значај уметничке технике и занемареност спољашње обраде сматрају, изгледа, као неку занимљиву оригиналност, заборављајући зар на ону стару истину, да се без савршене или бар приличне технике у једном уметничком делу не може ни најлепша мисао, ни најзнаменитији осећај, ни најживахнија радња довољно истаћи, — да су често баш забатаљеност спољашње обраде и недовољна разрађеност криве, што који пут ни ствари иначе лепе и пуне непосредности нису без извесног утиска извештачености, усиљености. Неке, дакако доста малобројне скице г. Светозара Ђоровића и где која песма г. г. Милете Јакшића, Светислава Стефановића и Алексе Шантића згодни су примери за то. Дакле та површина техника и у овој збирци српских приповедака одаје почетника, и ако свеснога и бољег од просечности, али тек почетника који се нарочито у „Јазавцу пред судом“ и у причи „Кроз маглу“ приметити да; оне бескрајне „Бурине записе“ из првог низа да и не спомињем. *Јазавца пред судом* је уопће нека чудновата ствар. Не зна се, пре свега, шта то хоће да буде: да ли, можда, само једна диалогисана хумореска, чија је једина или бар главна сврха да нас насмеје, да ли пак — а то је вероватније — горка сатира на извесне прилике, односно неприлике босанске и једно пригушено саркастично *јаох* босанског Србина, што га је „притисло добро са свију страна“, па једва дише. Но за веселу приповетку „Јазавца“ није довољно шаљив, а за болну и огрчену сатиру одвише ка-

рикира и одвећ ретко погађа. Давид, гегави, суви, малени сељак, који тузи јазавца што му је појео кукуруз, веома је површина, неодређена појава. Са својим бесмисленим говором и вечитим, било хотимице било нехотице изврнутим изразима („велеважни и главати господин“, „земљана влада“, „округли суд“ и т. д.) он сад чини утисак заиста будаластог човека (а Г. Кочић га, по свој прилици, није хтео као таквог оцртати), а сад личи на оне старе дворске лудаке, који су поред лако сношљиве шале и насмејана лица казивали у очи својим господарима немилоствиве, тешке, неумољиве истине; сад је опет глупо наиван, детињасто безазлен и тврдо верује да ће суд одиста осудити једног јазавца на смрт или на неколико година робовања

Качаничка клисура

у Зеници, — тако да на послетку не знамо, кога управо исмејава или бар хоће да исмеје писац: да ли судца и његова писарчића, да ли земаљску управу, да ли народне прваке или тог самога Давида и у њему босанског сељака! Но ма да читава ствар није успела, јер г. Кочић, све и одвећ карикирајући, не даје ни једне посве одређене, тачне фигуре — реч „карактер“ овде хотимице избегавам, јер о карактерима не може ни говора бити — ипак има неколико добрих сцена. Као нарочито згодна појединост нека је споменуто оно очајно иронично причање Давидово, како га добра и брижљива царевина мало по мало „ослободила од млоге биједи и напасти“: снажна, здрава, али злочеста му сина одвела је у Грац у војску, па кад је тамо умро, дала му још и три форинта као награду; — дочуо, онет, славни суд да сиромаш Давид

¹⁾ „С планине и испод планине“, П. Загреб, 1904.

има и дебелу, али зијанџарасту краву и лена, добра, али прождрљива прасца, па се пожурио да га преко „шпикуције“ ослободи тих невоља. „Онда сам имо, прича невољник судцу, четири козе. За турског суда мирне ка' овце, а кад наступи уконоација, ошјетине и оне слободу, Бог и' убио, па се не дају сносити! Почне и' она моја крезуба бабетина мусту, а пошљедња ногом у кабо, па пролије варенику. Дочу јоне некако царевина. Ето ти шпикуције: „Помози Бог, Давиде! Здраве, мирно?“ „Добро, вала Богу, како си ти?“ Туј се унитасмо за здравље, док шпикуција поче: „Тебе, Давиде, зар јоне снашла напаст: немирне ти козе, па пролијевају варенику? Како би било да и' предамо порезном суду, па нек се он ш' њима мучи?“ „О, да добре царевине, милостиви Боже!“ занесо' се ја и лијено јакну од неке силне милине, а жена и дјеца од велике радости зајецаше. „Гони брате, љубим ти стоице твоје, гони! И, Бога ми, чојек — вала му, вала и њему и премилостивој царевини! — оћера несретнике и опрости ме напасти.“ — Г. Кочић је у овој причи још најбољи као оштар, једак сатиричар, а најмање је природан и самоникао, кад па силу хоће да је шаљив и духовит. Код њега у таквим случајевима комичност није у комичном положају, карактеру или радњи његових особа, него већином у малочас споменутим извртнутим речима, које услед многог понављања најзад постају несиносне; у баналним шалама и натегнутим, често неделикатним досеткама. Један царски оружник је, на пример, дао Давиду овај лепи савет: „Паметан си и бистар домаћин, али ћу ти јоне дати један свијет. Кад ти гођ' дође до густог, било код људи, било на суду, ће било, да било, ти само подвикни 'нако од срца: Живица наша премилостива Земљана Влада! Немај брите, све ће на добро окренути.“ Поче ме жена једном тући. Увати ме за грло да ме удави. Сјети се ја свијета: живила наша премилостива Земљана Влада! Остави, жено, Бог те убио. Живица наша премилостива Земљана Влада! Остави, жено, Ристос те убио! Живица, продера се из свег грла, наша премилостива Земљана Влада у Сарајеву! она сва поблиједи, руке јој одамријеше, и ја се снасо!“ А таква сасвим непотребна натезања преовлађују у овој приповеци, која је, у целини бар, само један доказ више, да шаљива прича није право поље Кочићева рада. Од интереса је она само као тужно иронијско и сатиричко оштро причање о пониженој почесној Босни и Србинову животу у њој.

У вези са овом најдужом причом другог низа споменули смо слику *Кроз маглу*, као такву, која са својом несавршеном обрадом и несразмерном поделом поред „Јазавца“ још више одаје почетника-приповедача. У погледу уметничке технике ова прича није, додуше, много боља од „Јазавца пред судом“, али је донекле спасавају изразито пластички описи лепе природе, који уопће чине најјачу страну Кочићевих радова. Његово описивање слободне природе је већином суптилно, разговетно, тачно и веома фино. Он чује како природа уздише и плаче; како кроз замагљени ваздух тајанствено трепере звуци пролећа што је наступило; види, како се полако губи густа, тимураста, оловна магла и „струји крај ушију“; како се под мразовитим, тешким, беличастим њем савија голо, мрко грање и како се кроз мутни, узбуђени, студени етер дижу у висину вите, тамно црне јеле, — он гледа бујад, како, скамењена и непомична, спива под леденим, влажним дахом, и посматра загасито плаве, згуснуте облаке, што се високо наднели над сивом планинском долином. — Само један мален одломак као пример: „Изнад нас се

стаде магла комјешати и све силније шумити. Шуми магла. Вјетар, све оштрији, студенији, провлачи се испод магле и обузима нас све већом, оштријом студени. У даљини се чује снажан, потмуо тутан и разлијеже се кроз планинску долину. Сад се изгуби, нестане га, па се опет поврати, хујећи као удаљена лука морских валова, хуји тутан и проређује, разноси маглу. Изумрло, огољело трње око нас почиње се трести, дрхтати, савијати. Све се јаче диже бура, звижди, јауче. Кроз проријеђену маглу већ се указују мрке, црне јеле, које се крше и превијају под страшним урликом, а испод њих се нијемо, укочено назиру сиржене, голе равни, хладне и мртве као блиједи мртвачки образи.“ Или једна друга, светлија и личнија слика. Пролеће, почетак пролећа: земља је зелена и по њој се просуо свежи мирис тога зеленила; дрвеће шушти тајанствено, тихо; вода једва чујно шуми, ромори; у топлом, узбуђеном ваздуху нешто дрхће и ври, врућа светлост се расипинула по свилној вуни оваца, а душу обузима неко чудновато осећање и „топло, немо дрхтање. Пробуде се успомене и мила сјећања на минуле дане. Како је све то преливено нечим тајанственим! Како то све боно дира и прија уздрхталој, раздраганој души као мека мјесечева свјетлост кад се у миришљивој, летњој ноћи разлије по обамрлим брдима и љутљивим долинама, кроз које једнолико шушти вода, а отуд из мрке јелове шуме допире потмуло шапарење и некакви неразговоријетни, дубоки уздаси! Сва су се сјећања стиснула на две душе, на одатле, у топле, ведре дане, снажно замиришу као увела кита милодува, предиснући слатком тугом за бурно прохујалим добом делијања и ашиковања“. Иптимна и топла скица *Кроз свјетлост*, из које сам овај одломак извадио, обилује у оваквим описима, и најбоља је ствар у овом другом колу Кочићевих прича, управо једина, у којој се може запазити уздрхтала нежност Кочићева причања и ритмичност његова језика, којом се у првој књизи нарочито одликовали „Јаблан“ и „Мргуда“, и које никако нема, на пример, у „Јазавцу пред судом“ или у „Мрачајском проту“.

Г. Кочић је још два рада уврстио у своју другу збирку, оба слабакча и сасвим безначајна. На „Јелике и оморике“, једну песму у прози, не налазим да је потребно и вредно трошити много речи, а „Мрачајски прото“, једна слаба прича о неком страховитом, хајдучком, немогућном босанском попу, која хоће да је страшно оригинална и језиво лена, — могао се поднети у подлиску каквог дневног листа, али у збирку, заједно са оним прозним стиховима, слабо пристаје. Самога, сад зверски бесног, сад меланхолично замисљеног, сад опет детињастог бојажњивог, али увек невероватног пона — г. Кочић је онако исто нелогички и недовољно оцртао, као Давида у „Јазавцу пред судом“, а језик његов, који пут тако ритмичан, мекан језик је ту неделикатно груб. Једна прича, дакле, која се не чита два или више пута и коју пријатељи Кочићева дара не ће веома озбиљно узети.

Такав је, дакле, други низ Кочићевих приповедака, који знатно заостаје иза његове прве књиге. Док су у првој збирци његових прича сви прилози, осим растегнутих „Ђурићевих записа“, од несумњиве, мање или веће, литерарне вредности, дотле овај низ прича *С планине и испод планине* доноси само једну заиста лену и Кочићева симпатична пера достојну ствар: цртицу, можда личну реминисценцију *Кроз свјетлост*. Има, додуше, и у осталим прилозима по гдекоје место које одаје интелегентан дух и позваног приповедача — у „Јазавцу“ има, заради примера, неколико доста zgodних дијалога, а у

„Мрачајском проту“ два-три лепа описа, — али је штета, што храбру поузданост осећања и описивања, која тако пријатно утиче у првој књизи г. Петра Кочића, овде метимике замењује немила бравурност у причању и тражењу јаких ефеката, — свестрано, љубављу прожмано причање често досадна једнобојност и монотонија, а јасну уредност композиције почетника невештина у спољашњој обради и неугодна неразрађеност појединих призора. С тога је овај други део Кочићевих прича за читаоце „Јаблана“ и „Гроба Слатке Душе“ само једно непријатно изненађење и у главном једна не веома потребна књига, преко које се мирне душе може прећи на дневни ред.

Али простор је драгоцен, а моје време скупо. С тога ће данас још само о једној малој књизи Г. Милана Прибићевића¹⁾ бити веома кратка говора. Г. Прибићевић је својој збирци написао и један, срећом необично и утешно кратак предговор, из којег се види е би он желео да „ове приче као грка кап по кап нану на српске душе“. То је мало чудновата жеља, која ће, међутим, и остати само пуком жељом господина писца. Ове скице су одвише површне и безначајне да би могле бити од неког особитог утицаја на српске душе. Оне су само тужне, суморне сликуте, пуне животне магле и тешкога мрака, написане са много љубави за све што се пати и мучи, нариче и плаче, али — ништа више. И Г. Прибићевић је замочно перо у крв свога срца, кад их је писао, по у њега је ипак добра воља била пуно већа од песничког дара, приповедачке вештине и уметничких способности. С тога су му приповетке без особите књижевне вредности. Оне су управо досадне. То су, са малим изузетком, очајно сетне и плачевно тужне приповести из чемерног народног живота у Банији, но без сочна садржаја и маркантних црта. Ту ми пада на ум, да је Павле Хајзе, који је, као што је познато, написао много добрих и само врло мало рђавих новела, негде рекао е је код сваке приповетке главно оно што се у њој догађа, дакле садржај. Нема сумње: има у овом, и одвише категоричком суду седог приповедача, нечега што је већ поодавно застарело, али занимљива садржина остаје ипак, ако не главни, а оно бар један од битних услова за добру новелу. Г. Прибићевић је очевидно другог мишљења: у његовим приповеткама уопће нема, као што рекох, права садржаја. Рећи ћете: опет једна банална замерка која већ иде у традицију. Али, Боже мој, нису ли ове приче толико нове, самоникле и оригиналне, да би с њима отпочела нова периода у развиту српске новеле! Ваш напротив: самоникла изворност је таман најслабија страна Г. Милана Прибићевића. У њега, на пример, нема ни једнога самосталног, тачно одређеног типа, јасно израђене фигуре, и он се није устручавао да изнесе све (или бар многе) појаве (мал' не рекох: реквизите), што као да су неопходно потребне у свакој причи из народног живота, која хоће да је жалостива. Ту је, дакле, богаташ који гули народ и нема савести, ту је сељак који се баш на Бадњи-дан враћа дома из затвора (хја, за божињи прилог „Новог Србобрана“!), на тежак, коме скапава последња крива, — и полуобразована госпођица која, као све наше госпођице, блебеће нешто немачки и не може да схвати, зашто цела породица нариче за тим губитком, па ту је, најзад, и дебели поп, који се више стара за свој трбух него за поверено му стадо. Сви су они ту. А то је, мислим, све, само не оригинално. Оригинал би требао да буде једини

стил Г. Прибићевића. Читао сам негде да је то сецесија. Може бити, и ако је иначе сецесионистички стил у целом свету тачан, неусиљен и пикантно лак. Прибићевићев језик је, опет, неприродан и с тога несиносан, пун неопходног, неоправданог понављања баш најшупљих фраза, без сваке карактеристичне боје и зато површан и празан. У осталом, судите и сами: „Истина и то је смијешно, све је то смијешно. Али ипак, није, не, не може бити. Не може, не смије, јер Симо само једну краву има и та једна је мршава и поћу у подруму стоји... И само три јутра земље има Симо, а дјецe петоро. Жена му је умрла пре три године и најстарије му је дијете та Ружа. Има јој 17 година, јесенас о Никол-дану прошло 17. Ружа јој је име, али је не зову Ружа, него јој кажу Лијена... Зато не може, никако не може бити смијешно“. Или један други одломак: „Лопов да. Убити човјека... Створење Божје, одлази... Поштен је он, поштен... Ево тридесет и осам година па ни вране није убио... Убити човјека... Лијено то, а она кукавица са оним голутицама... До врага то све... 'ајдук је то Ђурић истина али... Поштен је он човјек, Симо... Ето... Радио у недјељу, да... али... Хе-еее, радио... Истина шпиран је враг и... Учитељ каже, наметан је учитељ. Вели да, ове би требало, вели, ове што продају отров, ове... Хе-еее... Лако то... Није он такм, није Симо... Богац је он, да богац, али поштен, поштен...“ Видите, с тим сакатим, несрећно испрекиданим стилем написао је Г. Прибићевић преко 250 страна мале шеснаестине.

Но ипак има у овој збирци два прилога која заслужују да се нарочито спомену: *Послије кафе и Одмарање*. У првој скици је лагано, комотно и лепушасто изведена једна обична слика: недеља по подне, напољу врућина, сунце припекло, „у празним улицама лежи врућа маглуштина изгорелог ваздуха“. Госпође ћеретају у салону, а у трапезарији се наместила, нијуцајући, господа: доктор Марковић, који тако лепо зна да забави друштво, — млади катихета Миљковић, који се изваљно по дивану и кроз мекану браду лагано провлачи своје дуге, беле прете, — и стари мајор Томић, који својим крутим војничким погледом оштро стрела веселог доктора. И ако летњи дремеж лежи у ваздуху, ипак је све пријатно, угодно. „Увијек је лијено, но најлепше је кад доктор Марковић почне о збору да приповиједа, што је пролетос у мјесту одржан. Да, кренуо је и код њих живот напријед. За друге су почеле да ничу наоколо по селима, у мјесту је основана кредитна банка, а пролетос је одржан и народни збор, на збору се тумачило народу о његовим правима и слободама... Били су они сва три међу сазивачима скупштине и знаду како је прошла“. И опет је о збору реч. Адвокат Мане Манић је био главни сазивач. Одају они, прича доктор, на дан збора крај сајмишта, а у девет часова још нигде никога. Па ни у пола једанаест нема ни живе душе, ма да је збор за једанаест заказан. Мане Манић позеленео и побледео, најволео би да га жива нема. Тек у једанаест сати се појави на ћошку поп-Манић са барјаком, а за њим у колима, на коњима читава војска са песмом и тробојницама: шест стотина самих сељака. Славно је било: и говори су добри били, и народ је лепо слушао и паметна питања стављао, кад на пошетку — „Доктор заћути. Зажмури. Испод очију и око уста искрене му нешто сасвим особито, округло (!) весело... Миљковић провуче руку кроз браду. Из његовог руменог, насмијаног лица провири исто весело као у доктора. Мајор Томић подигне густе обрве, наслови десну шаку на уво и нагне

¹⁾ У *Јаблани* и *Млади*, Мостар, 1904. Пахор и Кисин (Мала Библиотечка, св. 81., 82. и 83.) Стр. 254. — дим. 1-20.

јаче главу према доктору. Поглед његовијех оштрих војничких очију сасвим је строг, укочен.“ Сазивачи се размишљали по народу. „Ето једног к мени, наставља Марковић, другог, па трећег. Знате нашега тежака. Почешка се, гледно испод ока наоколо, макне шкриљак... Шта ћеш, кажем? — нема ту, вели, какви... *онако*... међу господом?...“ Народ је мислио да ће доћи нека велика господа на збор: генерали, жупани, па и сѐм бан! „Ето, то ти је наш свијет... Тумачи ти њему што хоћеш. Он слуша лијено, разговара наметно, али онда при крају... Ето, то ти је, то су уставна права...“ Велика пространа соба доктора Марковића тресе се од смијеха. У полумрачној хладовини прелијева се вино у чашама, колобари дима бјеже расплинути у дугачким праменовима испод стропа. Напољу горе једнако буктиње сунчаних зрака, а средином празних врућих улица, корача још увијек тежак одрљено кошуље и знојних прса. Дугачке ресе торбака туку га по боку. Шљака, што му виси о лакту, диже завишући о пут облачић прашине за њим... Бог зна од куд иде и куда...“ — И „Послије каве“ је само једна мала, безначајна скица, али је ипак било потребно да се подуже задржимо код ње, јер су ту укратко, са неколико потеза обележено неке слабе и неке добре стране нашег ратара и са угодном, неусиљеном једноставношћу (која је код Г. Прибићевића доста ретка) изнесена једна лака вињета из живовања у српској паланци. И то је једна од оних наметних, фелтонистичких причица, за које се каже, да се лако читају.

Суморнија је народна слика: сељачко *Одмарање*. „Врући пролетни дан око подне“. Сунчева кугла немилостиво пржи, малене њиве су мирне и пуне, а пожутео, сићушни кукуруз невесело куња. И у томе тужноме оквиру се одмарају несрећни изнурени људи. У шуми, под сувим грабињем, једна трудна жена се уморно, тремо тужи девојци крај ње, како је муж туче и мучи; — више њих, под старом буквом један старац попевајући приповеда о

мукама у котарском затвору, тамо даље се неки крупан тежак чунавих бркова јада е му ни Трк не даје више на вересију, а врх Кућиншта седи Милан Грба, ситан човечуљак крупних очију, дугачка врата и узаних груди, чекајући да му жена донесе ужину. Она жена у шуми, под сувим грабињем, не говори више о себи ни о својим патњама. О Милошу је реч и о његовој жени, која га преварила са гадним пробисветом Ђућом. Не зна ни сама како је могла. Служила је она и код господе, па нико је није смео ни руком дирнути, али са Ђућом се заборавила. Од једном се зачује врисак и плач: то Милош Грба туче своју неверну Аницу. Па се онда смота под живицом, легне, испружи се, те се тако одмара и он.

То су дакле две најприличније ствари у овој илаче тако почетничкој књизи једног младог човека. Најбољи је г. Прибићевић, кад једноставно слика својом нежном кичицом, коју воде љубав и чиста самилост. Ту он уме којијут да вешто запази неке карактеристичне ситуације и да с њима — стављајући их, разуме се, на згодно место и у прикладан оквир — постигне онај утисак, за којим јури са немарним стилом својим и оним вечитим, дакако неоправданим понављањем неких омиљених, тако безначајних фразâ. За оптуживање („Са дна Комарева“, „Симо Грчић кбр. 33.“, „Пробудно се...“) он је одвише мекан и слаб, а за оштро исмејавање („Салон“, „Соба са умрљаним и искривљеним натписом“) није довољно вешт у сатиричном поентирању. За сада је, дакле, још врло далеко да буде свестан уметник и зрео приповедач, из чијих би редова јасно говорила једна самосвесна индивидуалност. Он је само један веома осредан почетник, који радо и често постаје досадно опширним, кад му не достаје дубина, а његова књижица са мрачним насловом, мотом из Јованова јеванђеља, само је посве неопасна, али у исто време и доста незахвална лектира за оне који приповетке читају тек из досаде.

Черновци.

❧ Листићи ❧

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

А м а ј л и ј е
(из туђег низа)

CXXI

Који очи само отворене има,
Не мора због тога и да види њима.

CXXII

Наш је живот борба само
С глупостима како којим:
С глупостима других људи
А, још чешће, и са својим.

CXXIII

У жене је дубљи поглед,
У човека дали лет:

Јер човеку свѣт је — срце,
А жени је срце — свѣт.

CXXIV

Рђави се хвале и у звезде кују
Оним што у других нит' воле нит' штују.

CXXV

Савет мудрачев дајем сад,
И ти га својим ближњим дај:
Не реци сваком све што знаш,
Ал' што си рек'о — увек знај.

CXXVI

„Старо златно доба!“ — то је онај цвет
Кад су младе очи гледале у свѣт.

CXXVII

Свако пријатељство из ласкања слатког —
Живота је кратког;
Јер истина прва која му се јави —
Одмах га удави.

CXXVIII

Сумња веру руши и обара,
А науци нове стазе ствара.

CXXIX

„Сваки себи своју срећу кује!“
Из старина ова реч се чува.
Али она и додатак има:
„Када Случај у мехове дува!“

CXXX

С великих мисли и срца чиста —
Слава заблиста.

Превео О.

Опијајте се

(Ch. Baudelaire)

Ваља увек бити пијан. То је главно. Да не бисте осетили ужасан терет Времена, од којег вам пуцају плећа и које вас земљи вуче, ваља се опијати без престанка.

Али чиме? Вином, поезијом, врлином... чиме год хоћете. Само се опијајте.

Апотеоза Вуку Караџићу (сликао Паја Јовановић). — У збирци Пајиних слика заузима ова апотеоза угледно место и по композицији и по избору предмета.

Мехмед Соколовић, велики везир турски. — У доба најпрѣга ропства српског, када је и наше народно име било довољно да изазове гнев турски, — најнапреднија и најдаровитија деца српска силом су одвођена и турчена (познати јаничари). Таква је судбина постигла и дечка Соколовића, који је као потурчењак тако брзо напредовао у служби полумесецу, да је био дошао и до највишег положаја у Турској — до великог везирства. Брат му Макарије, калуђер српски, умео је ипак очувати у њему српску крв и љубав за род колико се могла објављивати са места једног великог везира. Пропала српска Пећска Патријаршија обновљена је за везирства Соколовићева и брат му Макарије беше постављен за српског патријарха. Овим је доста речено о заслуги Соколовићевој за српски народ, а пошто захвалност нигда доцкан не стиже, износимо и његов лик пред своје читаоце. —

Крштење Ђорђа Пођебрадског (сликао Вацлав Черни). Чувени чешки сликар узео је за сиже своје слике крштење

Ако бисте се нашли на путу за какав замак, у зеленој трави поред каквог јарка, или у суморној самоћи своје собе, а пијанство вам се умањило или ишчезло, питајте ветар, таласе, звезде, птице, часовник, и све што бежи, све што се креће, све што гуче, све што пева, све што говори, питајте: „Колико је сати?“ И ветар, и талас, и звезда, и птица, и часовник, одговориће вам: „Време је да се опијете! Да не бисте били робови Времена, — опијте се! Опијајте се стално! Вином, поезијом, или врлином, чиме год хоћете!“

С француског превела А.

Повратак у завичај

(Адолф Фреј)

Умукнуо је звекет мача и звук добоша. Прохујао је бој, непријатељ сатрвен. Са крвава ограшја, кроз мирне крајеве, ка зеленој обали, повлачи се једна чета, уморна тела, трома корака, са мртвом браћом у средини. Са поврећеним шлемовима и оклопима, са заставама, оружјем и мртвима, улазе, ћутке, у галију, обасјани зажареним вечерњим руменилом.

Један спречава крв из ране, други туно гледа у вале; један огледа оштрицу дугога мача, искрзану о железну одећу. Један, крвавим рукама, стеже главу мислећи на скончање својега пријатеља; другога носи жудња у даљину, где његови мила стрене за њега. Међутим, хладно, са стакленом укоченошћу, мртвачке очи гледају у сутон.

Прев. С. А. М.

славнога чешког владоца Ђорђа Пођебрадског. Колико је у томе успео, сама слика говори врло речито.

Српски Централни Кредитни завод у Новом Саду. Нашим читаоцима јамачно је добро познат значајни привредни покрет Срба у Аустро-Угарској. Поред Српске Банке у Загребу која тај покрет помаже у Троједној Краљевини, петиче се Српски Центр. Кред. Завод у том покрету код Срба у Угарској.

Развалине града Цељских грофова (сликао Срећко Маголић). — Код словеначког Цеља (Cilli) виде се на врху доминантног брда остаци града и у нашој историји познатих Цељских грофова. Ова слика словеначког уметника приказује га ево и српским читаоцима. —

Српска Матица. — У 7. броју „Нове Искре“ изнели смо слику свечане дворнице Матице Српске, а сада износимо и изглед целокупне зграде упућујући читаоца на опширнији опис Матице Српске у горе означеном броју.

Арнауцки сватови (фотографски снимко Бранислав Ђ. Нушић). — Слика представља моменат из арнаутских сватова када се званице враћају са невестом дома. Опширнији опис сватовских обичаја у Арнаута наћи ће читаоци

у делу Бранислава Ђ. Нушића „Косово“ (издање Матице Српске).

Српкиње са Косова (фотографски снимак Бр. Ђ. Нушић). — И ако смо скоро довели у „Новој Искри“ слику Српкиње са Косова, доносимо и данас наше Косовке, јер знамо да су сваком Србину миле и као чуварке јуначкога гроба некадашње српске славе и као представнице најмученијег дела нашег народа. —

Јосип Јурчић. — Међу великим људима у Словенаца, једно од најугледнијих места заузима Јосип Јурчић,

познати романијер и велики словеначки родољуб. Неколике његове приповетке преведене су и на наш језик. —

Качаничка клисура. — „Љути Качаник“ већ својим епитетом казује најјачу своју страну. Опасности у њему добро су познате свима који су о њему ма шта слушали; а који су морали кроз њега пролазити, причају таквих ствари о безбедности у њему, да се кожа јежи. Данас је сасвим друкчије: „гвоздена кола“ пропарала су и његову утробу, те се путници мирно одају разгледању оне дивље романтике са које га је и народна песма опевала и разнела му лепоту и значај широм српског света. —

Х Р О Н И К А

Душевни живот новорођенчета.

Деца су најлепше и најмилије цвеће у људској градини. Она су жива појезија која испуњава прозу живота. Она су нада и утеха родитеља и узданица народа. Да би оправдала наде, које се полажу у њих, деца се морају упућивати на пут наравствености, снажити у свему што је добро и истинито, поштено и племенито. Родитељска је света дужност, па и народна, друштвена, да се деца ваљано васпитају, да би достигла највећи степен могућног савршенства и тим увећала народно и друштвено благостање. Тога ради морају се деца добро познавати; развитак њихове индивидуалности мора се пратити устојце, да би, према томе, васпитачи употребили најподеснија средства за њихово вођење и васпитање. О тога је веома важно пратити из дана у дан детиње развијање, нарочито душевно, почев од дана рођења детињег. Само тада ће деца бити родитељима и васпитачима отворена књига, у свако доба читка и разумљива, подобна и подесна за васпитно утицање.

Нарочито је нејасна и нечитка та књига за првих дана њезина јављања на овај свет; песници и мајке унели су доста забуне и заблуда у појаве, које би педагози и философи хтели да освете светлосту истине. Тако н. пр. Малбранш (Malebranche) умује у своме значајном делу: „О истраживању истине“ о малишану, који је угледао света, овим речима: „Онога часа, када новорођенче остави таму свога дотадашњег затвора, угледајући први пут светлост дана, њега обузме хладноћа спољнога ваздуха; најнежније прихватање бабичиног прихватања бол његовим нежним удовима; сви предмети спољнога света изненађују га; све су му то предмети застрашивања, јер их још не познаје, јер још нема снаге да се брани и да бежи. Сузе и дрека, којима се теши, непобитни су докази његових болова и његова страха; то су, у ствари, молбе које природа место њега управља милостивој околини, да би га сачувала од беда и зала, због којих страда и од којих се плаши“.

Овако схватање, које гледа на новорођенче као на интелигентно и осећајно биће, и ако потиче од философа, сувише је песничко, јер сања о детету, које осећа дивљење, страх и бол, међутим то не стоји у истини. Да би душевни покрети, непријатни или пријатни, били могући, новорођенче треба да има своју личност, а тога нема. Сама природа, а не индивидуалност, испољава се у првим покретима, у првој дреци детињој. Његова чула, изузев чуло тактичу, не ступају одмах у посао: новорођенче је глуво, слепо; оно је и немо, у пркос његове дреке, јер бити нем значи не придавати никаква значења гласовима који се истурају. Његови су покрети чисти рефлекс, лишени сваке свесне намере, одређени највише неким механичким инстинктом. Ми се морамо оканути намере, да тражимо човека тамо, где нема ништа више до — аутомат, вели Комејре (Comraute) у своме знаменитом делу „Умно и морално развиће детиње“. Старији песници и мислиоци нарочито су уносили у књижевност песимистичне погледе на новорођенче. Тако вели Лукрећ у своме спеву „О природи ствари и о рођеном малишану“ ово: „Погледај детенце! Слично бродару, којег бесни вали избацише на суво, лежи оно голо на земљи, потребито свакојаке помоћи, пошто га је природа боловима избацила из материна крила на светлост дана; оно испуњава писком околину, што и приличи створу, којег у животу очекују још небројене невоље.“ Тај исти песимистички тон провлачи се и кроз редове духовите списатељице, г-ђе Некер де Сосир, која овако узвикује у своме делу „Прогресивно васпитање“: „Бол уводи човека у овај свет... Мноштво хучних чулних утисака преплављују душу при њезину ступању на позорницу живота. Ваздух силом пробија себи пута у плућа нејаког детенца, продирући као валовита река. Светлост засењује очи новорођенчета кроз танки veo што их покрива... Бол, несвестицу, заглушеност, занесеност, то доноси души тајанствени тренутак, који је ринуо детенце у вртлог живота“. Овим мрачним погледима старијих писаца придружују се и неки новији мислиоци. Тако вели Летурно (Letourneau), у својој Социологији: „За време рођаја, дете је очито примљиво за болне утиске“, а Доријак (Dauriac), који се бавио испитивањем душе новорођеног детета, тврди „да оно целим својим понашањем исказује страх од живота“.

Пу све је то, по Компејреу, том проникљивом посматрачу развитка детиње душе, само претеривање и застрашен песимизам. Не говорећи о осећањима угодности, која се код новорођенчета, донекле, за првих дана, једначе са боловима, не смеју се ни ови болови узимати сувише озбиљно. Они су умерени и неодређени; стање, у којем се новорођенче налази, лишава га, додуше, јасних опажања и живахних осећаја угодности, али му исто тако ускраћују и сувише мучне болове.

Не треба се, при том, позивати на дреку детињу; знак изражаја код детета стоји у истој сразмери као и сами осећај. Први утисци детиње осећајности немају оне суровости која се замишља. Природа доводи поступним прелазима и напредном опрезношћу новорођено слепо и глуво биће до потпуне владавине вида и слуха. Песници могу проклињати зле и пакосне силе, које бацају голо дете напусту земљу, али стварност показује, напротив, свугде брижљиву, старалачку природу, која припрема детету меко узглавље на мајчиним грудима, са њиховом пријатном топлином и меким додиром, на којима малишан мирно почива и весело се храни. Живот новорођенчета је, по Компејреу, у почетку искључиво инстинктиван и аутоматски; то долази отуда, што у његову мозгу нема организованих центара за спровођење и делање. Његови су покрети неуређени, под утицајем нагона за храњење или осетљивости. По речима Вирховљевићем, новорођенче је само спинално биће; с тога су га неки физиолози, не без разлога, упоредили са обезглављеном живином.

Интелигенција у новорођенчета не јавља се ни у најскромнијем облику, што се може извести из чињенице, да исте појаве показују деца одређена од природе за даровите људе, као и деца који ће бити доцније идиоти. Упоредно са животињским младунчетом, новорођено дете стоји ниже, јер је немоћније, јер би морало неминовно пропасти без родитељске помоћи. Животиње се рађају са готовим, савршеним инстинктом, докле се код детенчета нагони поступно и лагано развијају и јачају. Новорођенче човечјег рода сасвим је пасивно; све је старање на страни мајчиној, вели Д-р. Жакуб (Jaccoub).

Дете, одмах по рођењу, само је привидно готово биће. И у телесном погледу, оно је само сиромашна основа, којој не достаје потке. Његови мишићи, живци, његови органи су, тако рећи, од млека. То је само нацрт од човека, скициран нејасним потезима. О свести, у правој смислу речи, о самосвести, не може бити говора. О рођенчету може се с тога с Овидом рећи: „Оно живи, али једва да слути и само да живи“. Строго узев, душа новорођенчета још се није ни родила. Она ће тек најлак постати поновљеним потресањем чулних утисака, она ће произаћи тек из наизменичне игре спољних утисака и одговора живчаног организма, који се све то већма развија. Свест и њене чињенице, опажаји, душевни покрети, представе, појмови, вољни учини, све ће то јаким да се развије свакодневним искуством, лаганим развијањем. С тога се може рећи са Компејреом, да психологија детиња почиње тек са његовим рођењем. Од тога доба почиње рад прилагођивања малог човечјег бића према околини, у којој ће да живи. Мозак новорођенчета, који сваки дан бива чврћи, постаје најлак уређивач детињих покрета и седиште његове свести. Психичко ткиво детиње образује се лагано, корак по корак, конач по конач, свакодневном тековином, али неком дивном лакоћом.¹⁾

Гледајући трезвеним очима посматрача без предузорења на душевни живот детињи, Компејре тврди, да новорођенче нема ничега личнога, ничега индивидуалнога у себи; оно не показује ничега, што би личило на јасну душевну физиономију. Као што медаље излазе из ковнице истог кова и лика, тако исто понавља људски род, из столећа у столеће, исту улогу, деца шчитавају у почетку живота азбуку. При рођењу, душа детиња је, с погледом на спољашњи свет, неисписана табла, *tabula rasa*, и ако се не може спорити моћ урођености, сила наслеђа. На васпитању је да овај бели лист испуни значајним словима, водећи рачуна о личним особинама које се касније јављају, као и о силним утицајима наслеђа.

Петар. М. Илић.

Позоришни Годишњак, сезона 1903. — 1904.
Службено издање. В. 8°, стр. 30. —

Ако је вештина написати књигу у којој од почетка па до краја нећете видети оно чему је највише намењена — онда је овај Годишњак доиста написан виртуозно. Позоришни Годишњак, већ и по имену свом, треба да изнесе годину рада у позоришту, да се види шта је, кад и са каквим успехом (у овом случају, разуме се, материјалним) рађено у позоришту. Поред списка имена чланова из управе, представљачког особља, на све редом до прѣла — (ако је и то баш потребно) — душа је позоришног годишњака *репертоар*, али не репертоар по азбучном списку, већ репертоар по представљачким данима и приходима свакога комада. Хронолошки преглед представа и њихових прихода за једанаест месеца (са потребним ознакама новитета, реприза, гостовања и т. д.) био би довољан да собом покаже *све* што је потребно сваком оном који се бави о позоришту. Такав преглед изнео би нам и право стање драматургије и прихода и укуса позоришне публике, те би се, тек према томе, могло говорити без нагађања и о једном и другом и о трећем. Архитектура недељног, месечног и сезонског репертоара најбоље би вам показала све добре и рђаве стране како Управе тако и позоришних посетилаца. Ма да је за овакав посао потребно више љубави према установи него ли према својим личним амбицијама — овакав захтев мора се задовољити, јер иначе цела ова књига (велике осмине са 30 страна) сасвим је непотребна, па, ако хоћете, и штетна — не толико за читаоца колико за саму Управу. Осам излишних рубрика из којих не можете видети што треба да видите — и ако показују довољно виртуозности, не показују ни мало Управе добре воље да цео позоришни рад изнесе као што је у самој ствари и текао. А то је штета — највише Управе.

Да се не би ни за часак помислило да о овом пишемо без јачих разлога, прећи ћемо неке од рубрика не бисмо ли видели шта нам оне све — не кажу.

У рубрици „Преглед представа по месецима“ има један сасвим излишан низ бројева које не можете никако одгоненути, ако бисте нпр. хтели дознати колико је нових комада који испуњавају цело вече а колико који су само део вечера? колико је српских комада у дневним а колико у вечерњим представама? а најлавније је што никако не можете знати: који су комади представљани? А

¹⁾ Compayre-Ufer, Die Entwicklung der Kinderseele, Altenburg 1900.

од коликог је то интереса — не треба, мислимо, ником доказивати, који ма и најмање претендује на познавање оваквих послова. — Иста је таква и рубрика „Преглед нових комада“, јер ни код једног комада не стоји ништа је ни у колико је чинова, те бисте, поред масе новитета у по једном чину, могли помислити, да би сви, или бар већи део њихов, били у стању да испуне цело вече. Поред овога, има у овој рубрици и још једна варка за необавештена читаоца. У њој ћете, на пример, поред разних драмских дела наћи и „комед“ — „Три Хајдука“ (писац: Јован Јовановић Змај) или други „комед“ — „Пролог прослави устанка“ (писац: Милорад Митровић). Ко не би знао Змајеву баладу и Митровићеву пригодну песму Првом Устанку, могао би помислити да су ово каква драмска дела категорије осталих комада у тој рубрици! — Трећа рубрика, „Целокупан репертоар представљаних комада у сезони 1903—1904“, износи нам, колико су пута представљани српски а колико пута страни комади. Као и прве две, и ова је рубрика сасвим изливна (кад би т. ј. било правог репертоара), јер из ње не видимо оно што нас највише занима: кад су представљани, колико су прихода (сваки за се) донели, шта су и у колико су чиновова? Видимо само да је отицати „Птичар“ заденуо свој класику, и српску и туђу, јер је игран највише пута (7). Таква је и „Мамзел Нитуш“ (5) која је уступила само пред „Тоском“ (захваљујући Госпођи Виталиани) и јадним „Веселим женама виндорским“ (6). А од какве је то штете и срамоте, најбоље ће знати сама Управа која је поднела све оперетске „верглове“. — Четврта рубрика, „Приход у сезони 1903.—1904. године“, износи нам целокупни приход, као и највећи, најмањи и средњи доходак дневних и вечерњих представа. Поред целокупног прихода, све су друге цифре излишне, јер не знамо за које су представе везане. А нагађати да је нпр. „Волшебни магарац“ донео 1065-80 дин. — не знамо колико би било оправдано. — Такав је и „Упоредни приход од српских и страних представа“. Или боље да кажемо, он би још и могао остати (као једна врста лукеуза) поред онаквог прегледа годишњег репертоара какав ми захтевамо. — Што се тиче рубрике „Гостовања и ванредне представе“ имамо напоменути да је у листама за месец новембар 1903. г. Управа објавила *шест* гостовања а у овом прегледу изнела само *два*! Такве погрешке не могу бити допуштене ни у каквом путничком позоришту. У рубрици „Прославе“ омакле се опет две погрешке, јер ни Стеријина песма „Моја тежња“ ни „Пригодни стихови (чији?) у славу Јована Стерије Поповића“ нису убројени у — комаде.

Оволико као доказ изливности *оваквога* Годишњака и као разлог за Годишњак друкчији, прегледнији и поузданији за правилну оцену. У позоришту је рад *јаван*, и он се, несумњиво, може увек прегледати било у архиви Позоришној било у архиви Министарства Просвете. Ако и поред овога Позоришна Управа има каквих јакних или оправданих разлога (а каквих, велимо, не може бити) да не штампа Годишњак какав ми тражимо, нека не посумња ни једнога тренутка, да је и много боље и корисније не штампати никакав Годишњак него ли овакав какав је она штампала. Истинит и праведан суд увек ће бити установи од користи, па макар личне амбиције и пострададе; а ако још и оне оваквим радом буду задовољене — ето части коју нико не може одрећи, као што је ми, поред оваквог Годишњака, с разлогом одрицемо.

А да ово одрицање није непромишљено, рубрика „Програм за сезону 1904.—1905.“ даје нам и сувише доказа.

Програми позоришни нису и не могу бити што и програми политичких партија. Они морају бити плод дубока размислања и задовољење свих потреба које захтева дотадашњи репертоар. Сезонски програми, једном објављени, постају „Credo“ драматургије и, највише, ако их непредвиђени случаји помакну, из утврђена нацрта, за неки месец или највише до друге сезоне. Програми су позоришни јавна, написана реч коју управа даје посетиоцима и коју мора испуни. Они нису и не смеју бити ни „шарена лажа“ лако поверљивој публици, ни израз непроверених управних расположења или непоузданих саопштења са стране. Куд је и како боље и поштеније не обећати ништа (нарочито кад то нико не тражи), па дати колико се може и више и боље, него ли обећавати читаве спискове драма па их се после одрицати.

А данашња се управа донела одрекла толиких својих обећања и разних програма! Колико је, према томе, цео такав рад неозбиљан па и непромишљен — нека оцени сама Управа, ако о томе већ није ни размисљала ни нашла за потребно да оправдава такве своје поступке.

Из прегледа раније обећаних а сада дефинитивно одбачених новитета, видеће се са колико је неозбиљности рађен сав тај посао.

У Годишњаку за 1899.—1900. годину обећао је данашњи управник а данас заборавио на дато обећање и сасвим изоставио из „плана“ за нову сезону ове оригинале: „Трнова круна“ (Шапчанин), „Хипатија“ (Шапчанин), „Наши сељаци“ (М. Поповић), „Женидба Милоша Обилића“ (Д. Илић), „Дорћолска посла“ (И. Станојевић). Из годишњака за 1900.—1903.: „Буна на дахије“ (Д. Илић), „Палилулска трагедија“ (Бр. Нушић), „Предговор“ (Бр. Нушић), „једна шаљива игра са песмама“ (?), „Иван Тинико окушаће се на драмском пољу“, „Зека Буљубаша“ (Д. Брзак), „један комад М. Савића“ (!), „Педесетогодишњица смрти Бранка Радичевића“, „Горски Вијенац“ (Његош). У годишњаку за 1899.—1900. обећала је Управа па одрицала и у овом Годишњаку сасвим одрекла ове преводе: немачке — „Гец од Берлихингена“ (Гете), „Мина од Барихелма“ (Лесинг), „Катица од Хајлбронна“ (Клајст); из Годишњака 1900.—1904.: „Ифигенија“ (Гете), „Живот је сан“ (Грилпарцер), „Марија Магдалена“ (Хебел), „Валови љубави и мора“ (Грилпарцер), „Последњи удар“ (Хајзе), „Велико видело“ (Филип). Из француске (1899.—1900.): „Чаробни пехар“ (Лафонтен), „Коцкар“ (Рењар), „Игра случаја и љубави“ (Мариво), „Леди Тартиф“ (Г-ђа Жирарденова), „Свинк“ (О. Феље), „Теодора“ (Сарду), „две три комедије Меллакове“ (!), „Гонфа“ (Кирел). Из 1900.—1904.: „Жорж Данден“ (Молијер), „Лажљивац“ (Корнељ), „Адвокат Патлен“ (Расин), „Антоније“ (Дима Отац), „Често се човек мења“ (Вакери), „Пустоловка“ (Ожијер), „Далила“ (О. Феље), „Слепци“ (Метерлиник), „Меллакове комедије“ (авансман!), „Романтичне“ (Ростан), „Чича Лебонар“ (Екар), „Љубав кити“ (Кирел), „Последњи идол“ (Кирел), „Кренкбил“ (А. Франс), „Брињол и његова кћи“ (Канис), „Јавни живот“ (Фабр), „Посао је посао“ (Мирбо), „по један комад Леметра, Роденбаха, Ж. Жилијена, Брисона, Вебера и т. д.“ (!). Из енглеске (1900.—1904.): „Зимска прича“ (Шекспир), „Светлост које је нестало“ (Р. Киплинг). Из италијанске (1900.—1904.): „Неверница“ (Брако), „Дон Пјетро Карузо“ (Брако). Из скандинавске (1900.—1904.): „Давање се Бјерисон“ (!). Из шпанске (1900.—1904.): „Један комад Сервантесов“ (!). Из старе грчке (1900.—1904.): „Једна комедија од Плаута“ (!). —

Као што се из овога списка види: Управа је обећала и порекла *преко 63 нова комада!* Да ли је потребно да и из овога поступка изводимо закључке? Може ли се и помислити на одбрану оволике неозбиљности? Ако су ови натписи драмски само исписи из Управних бележница — могу ли они ма ког занимати кад су ето и за Управу тако малотрајне вредности. Или, можда, Управа помишља да се може и на тај начин пошлати са публиком? Колико неозбиљности — колико подцењивања сама себе! А још када се све то овако само собом свети — колико комичности!

По чему онда да верујемо и овогодишњем програму? Па чак и да му верујемо, зар ће Управа дати *онакоог* „Поп-Тиру и поп-Спиру“ (ако је то онај у архиви); зар је мало *две* „Ивкове Славе“ — него и трећу? Зар неће г. Сремац прерађивати „Адама Берберина“ којему је лако у напред одредити успех. Ко је оно „Мајорица Кабога“ (иа још на оба места)? Какво је оно обећање о српском репертоару: „комбиновање се трагедија с комедијом“. Кад? Недељом по подне? Зар „Мајорица Кабога“ неће „играти“ сама цело по подне? Зар у језгро српских народних комада улазе само побројени писци и њихова поменута дела? По ком то мерилу? — Зашто у целој сезони не може бити више од пет до шест реприза? Кад су пређе драмски глумци и глумице „по шест месеца невали из дана у дан тиролске корове и верглали оперете“ — зар се то време не може сада употребити на више реприза кад их је пређе увек било више од пет-шест? — Што ће чисто драмском позоришту „Девета Симфонија“ („давнашња жеља!“) кад се тиме греша и о основни закон позоришни као и о дилетантизам понуђених суделовача. — Какви су то захтеви „које публика поставља а који се не могу изнети и пред обичну публику“? — Доста кажем, немогућно је икакво правилно оријентовање у овим Управним „плановима“ и обећањима. У програму књижевно-уметничких вечери обећавају се: „цели комади који не интересују најширу хетерогену публику, а као особени жанри или уметнички и књижевни куриозитети могу интересовати ужи круг посетилаца позоришних“. Хоће ли, дакле, Управа одбијати од оваквих представа „најширу публику“ и на који начин? Зашто оставља да нагађамо? Ако ће је одбијати — с каквим правом? Ако ли не ће — каква је онда разлика између таквог „куриозитета“ и обичног драмског вечера у погледу посетилаца? — А колико ли је тек чудније Управно обећање да ће се о таквим књижевно-уметничким вечерима давати и „први покушаји младих непознатих писаца“. Да ли је Српско Краљевско Народно Позориште збиља већ дотле догурало, да оне драме које нису добре за драмске вечери, игра на истим даскама, са истим снагама — под другим именом? Ако то није срамота за Народно Позориште, ја другим именом не унем крстити овакав поступак. Или, можда, Управа мисли да сваки рад, па и најбољи, „младих непознатих писаца“ прво изводи на књижевно-уметничким вечерима? С каквим правом? — Ако је драмски рад „младих непознатих писаца“ прави драмски рад, он мора ићи у драмске вечери; ако ли није — нема му места на даскама Народног Позоришта. Зашто је Управи за овакве случаје потребно оно жалосно „Помози Бог, чаршијо, на обадве стране!“ Драма вреди само као драма, и тада је она за драмске вечери, — а оваква извијања само су доказ Управне слабости, јер на крају крајева, штетним и обилазним путем, ипак ће она и на овај начин казати тим „младим непознатим писцима“: „Ваша драма није ни мало добра!“ А колико ће овакав

посредан одговор бити од користи и позоришту и младим писцима, видећемо, ако само ово не буде, поред она 63 обећања, — шесет четврто!

Као што видите, овај Позоришни Годишњак занимљив је само по оном што обећава позоришту, а по оном што је било у прошлој сезони — нѐм је, јер нам не каже ништа ни о чему што би нас највише занимало. Баланс ипак одржава: прећутао је што је требало рећи а обећава што му нико не тражи! Ко зна, можда и то има свога смисла! —

Р. Ј. Одавић.

* У издању Браће Савића и Комп. штампана се опсежно дело Ивана Иванића, секретара српског посланства у Цариграду, „Македонија и Македонци“. Дело ће бити илустровано са 70—80 слика и биће у три свеска. Садржина је: путописни део; историја и географија; етнографија; статистика; народно песништво; традиција; одело; рад бугарске, грчке, румунске, католичке и протестанске пропаганде; црквена, школска и политичка страна Македонског Питања. —

* Потпоручник Мил. Ј. Радојевић превео је дело Тони Ревизијона „Ратне авантуре“. У њима су догађаји из Француске Револуције и Наполеонових ратова, Књига ће изнети до 15 штампаних табака, а цена је 1.50 динара. Скупљачима на 10 претилатника по једну књигу на дар. Претилату слати преводиоцу у Крушевац. —

* Мил. Ј. Николајевић, ђенералштабни пуковник у пензији, јавља да је спремио за штампу и трећу књигу „Географије Балканског Полуострва“ — Војну Географију Турске. Дело ће изнети до 16 табака в. 8°, а цена ће бити 3 динара. —

* За најкраће време биће готово и разаслато члановима 13. коло књига Српске Књижевне Задруге. У њему су: 1. „Избор научних састава Доситија Обрадовића“; 2. „Васкрс државе српске“ (друго прерађено и допуњено издање), од Ст. Новаковића; 3. „Приповетке Милована Глишића“; 4. „Слике из живота“, од Светозара Ранковића; 5. „Еквиноцијо“, драмат Ива кнеза Војновића; 6. „Хаци-Бера“, приповетка Драгутина Илића; 7. „Холандска“, од Е. де Амичеса. —

* Њ. В. Краљ Петар I. изабрао је и купио на Првој Југословенској Изложби ове радове из српског одељења: „У башти“, „Цигански логор“, „Циганка“, „Девојчица“ и „Наслоњача у кожи“ (од г-ђе Бете Вукановићке); „Пригорац на стражи“ и „Зора ослобођења“ (од Ђоке Јовановића); „Идила поред железнице“ и „Бечки крај“ (од Јосима Даниловца); „Акт-студија“ и „Глава“ (од Пашка Вучетића); „Портрет“ (од Р. Вукановића); из бугарског одељења: „Француска и Мароко“ и „Трио“ (од А. Божинова); „Бог дао — Бог узео!“ (од Ивана Ангелова); „Из скорје прошлости“ (од Ивана Мрквичке); из хрватског одељења: „Из Туропоља“ (од Беле Чикоша ил. Стојадиновића); „Летње вече на Сави“ (од Бранимира Шеноа); „Спљетска лука“ (од Емануела Видовића); „Словенска идила“ (од Ивана Тишова); „Код фонографа“ (од Јосе Бужана); „Дрвари у Спљету“, „Из Подгорја“ и „На тараци малог Лошиња“ (од Клеменса Причића).

„Савијач гвожђа“ и „Исус пријатељ деце“ (од Р. Франгеша); „Вискуп Штросмајер“ (од Р. Валдеца); „Римљанка“ и „Мртва природа“ (од П. Медовића); из словеначког одељења; „Црква на брегу“ (од Гвида Бироло); „Мапа“ (од Залке Новакове); „Село Окулис“ (од И. Грохара); „Умрећу“ (од М. Гаспариа); „На Амперу“ и „Својска кућа“ (од М. Јаме); „Под брезама“ (од Рихарда Јакопича); „Бајка“ (од Ферда Весела). — Од ученичких радова откупио је Њ. В. Краљ два пејзажа Александра Секулића, ученика у Минхенској Академији. —

* У Загребу је штампана нова књига: „Јектика и савремени начин борбе с њоме“. Писац је њен Д-р С. Кујачић. Књизи је цена 2 круне. —

* Вечки „Кружокъ любителей языка“ отпочео је свој овогодишњи рад школом и јавним предавањима. У низу предавања прочитаће 11. децембра А. М. Каракашевић свој рад „О утицају руске литературе на српску“.

* Д-р Ј. Цвијић штампао је у Бечу свој опсежни рад: „Die Tektonik der Balkanhalbinsel mit besonderer Berücksichtigung der neueren Fortschritte in der Kenntniss der Geologie von Bulgarien, Serbien und Makedonien“.

Издање уредништва Ратника. Андра Ј. Милојевић, конјички капетан I класе. *За отаџбину*. 1804.—1904. Са једном картом знаменитих места. Београд, штампано у штампарији Д. Димитријевића, 1904. — В. 8°, стр. 441

Глас Српске Краљевске Академије LXVIII. Други разред. 42. Преглед: 1. Политички однос Црне Горе према Турској 1528.—1684. год., од Јов. Н. Томића; 2. Прилог историји Кочине Крајине и Михаљевићевог форајгора, од Д-ра Драг. М. Павловића; 3. Једна мермерна глава у Народном Музеју, од Д-ра Мил. Васића; 4. Сложене ријечи у српском језику, од Јована Живановића. — Београд, Државна Штампарија Краљевине Србије, 1904. — В. 8°, стр. 207. Цена 2 динара.

Српска Краљевска Академија: *Пољаница и Клисура*, антропогеографска проучавања Ристе Т. Николића. Са 10 прилога. Награђено са 900 дин. из задужбине архимандрита Нићифора Дучића. Београд, штампано у Краљевској Српској Државној Штампарији, 1904. — В. 8°, стр. 244. Цена?

Свет. Ђоровић: *У часовима одмора*. Цртежи, слике, записи, приповијетке. Књига друга. У Мостару, 1904. Штампарско-умјетнички завод Пехера и Кисића. — 8°.

стр. 236. Цијена 2 круне (2 динара). — (Чист приход ове књиге намијењен је „Просвјети“ друштву за помагање сиромашних Срба ђака из Босне и Херцеговине). —

Омладинска Књижница. Књига I. *Образовање воље*, написао Жил Пејо. Са осамнаестог француског издања превео Васа Стајић. Издање „Омладинског Гласника“. У Срем. Карловцима, Српска Манастирска Штампарија, 1904. — 8°, стр. 200. Цена (у платненом повезу) 2 круне 60 потура.

Српска Дубровачка Библиотека, бр. 7. — Марко Цар: *Моје симпатије*. Књижевне слике и студије. Коло III. (Јован Сундечић, Љубомир П. Ненадовић, Љубомир Недић, Медо Пудић, Никола Томасео). Дубровник, Српска Дубровачка Штампарија А. Писарића, 1904. — В. 8°, стр. 190. Цена 2 круне.

Радикали и наша национална политика. Београд, „Доситије Обрадовић“ — штампарија Аце М. Станојевића, 1904. — 8°, стр. 82. —

2. Дилетантке 2. *Југ-Богданов дом*. Мелодрама из јуначке српске старине. За дилетански приказ извео Јован Живојновић. Одштампано из „Женског Света“ 1904. броја 9. и 10. — У Новом Саду, црна штампарија Ђорђа Ивковића, 1904. — 8°, стр. 30. Цена 50. потура.

Изучавање српске књижевности. Књига I. (Увод у књижевност и песништво. — Главне особине стила и размера. — Српско народно песништво у прегледу). Ручна књига за V разред гимназиског одсека. По разним писцима и према наставном плану саставио М. К. Драгутиновић, професор II београдске гимназије. Београд, Доситије Обрадовић — штампарија Аце М. Станојевића, 1904. — В. 8°, стр. 131. Цена 2 динара.

Жив. Ј. Јуришић: „Репутација Д-ра Луја Адамовића“. Београд, штампано у штампарији Доситија Обрадовића, 1904. — 8°, стр. 27.

Српске Забаве, написао и издао Јован Живојновић; песме за пјевање компоновао Исидор Бајић. У Новом Саду, штампарија деоничарског друштва „Браник“-а, 1904. — В. 8°, стр. 16.

Скיצе за нову цркву у Тополи. („Дело“ књ. 30. од фебр. 1904. г.). Одговор г. Андри Стефановићу, професору Вел. Школе („Срп. Књиж. Гласник“ бр. 80, 81 и 83.) Београд, електрична штампарија Тодора К. Наумовића, Београд, 1904. — М. 8°, стр. 44.

Srpskoj i hrvatskoj omladini prigodom kongresa 5—18-og rujna 1904 u Beogradu, te krunisanja Petra I. Spj. Božo Lovrić. Split, MCMIV. Splitska Društvena Stamparija. — 8°, стр. 7. —

М. Брдски: *Бијели Павле*. Поема. Издање Вуковића. Београд, штампарија Савића и Кош., 1903. — 8°, стр. 40. Цена 1 динар.

САДРЖАЈ:

На сијелу, од Свет. Ђоровића.
* * * песма Мил. П. Јов.
Наши састанци (вијенај савета), од А. Димитријевића.
Песма о соколу, од М. Горког, превео А. К.
Крај мене си, песма Борског.
На подножју, од Гр. Божовића.
У лето, песма Душана Милушева.
Књижевно-умјетничке новине и приливке у Словенаца, приказује проф. Рајко Перушек. Љубљана (свршетак).
Memento... Милена Миладиновић, с немачког М. Павловић.
Утоњено звоно, драмска бајка у пет чинова, написао Герхард Хаунтман, превео Р. Ј. Одавић (свршетак).

Нове збирке српских приповедака, преваз Ил. Ивачковића (свршетак).

Листићи: Амајлије (из туђег низа), превео О. — Опијајте се (Ch. Baudelaire), с француског превео А. — Повратак у завичај (Адолф Фреј), превео С. А. М.

Уз наше слике.

Хроинка: (Наука, Уметност, Разно, Библиографија).

СЛИКЕ: Апотеоза Вуку Ст. Караџићу. — Мехмед Соколовић, велики везир. — Крштење Ђорђа Цоћебрадског. — Српски Централни Кредитни Завод у Новом Саду. — Развалине града Црљских грофови. — Српска Матица. — Арнаутска свадба. — Српски са Косова. — Јосип Јурчић. — Качаничка клисура.